

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filozofická fakulta
Ústav Blízkého východu a Afriky
Obor: Hebraistika

Diplomová práce:
ŽIDÉ VE FINSKU V OBDOBÍ 2. SVĚTOVÉ VÁLKY
(JEWS IN FINLAND DURING WORLD WAR II)

Jana Dvořáková

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiřina Šedinová, CSc.

Praha 2008

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 5.5.2008

Jana Dvořáková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce Doc. PhDr. Jiřině Šedinové, CSc. za zájem, připomínky a čas, který věnovala mé práci.

OBSAH

1. Úvod	5
2. Dějiny židovské komunity ve Finsku	11
3. Židé ve finské armádě	25
4. Židovští uprchlíci na území Finska	31
5. Židovští váleční zajatci z řad Rudé armády	38
6. Finsko – výjimka v Holocaustu?	42
7. Finští Židé v současnosti	47
8. Závěr	54
<i>Seznam použitých pramenů a literatury</i>	56
<i>Résumé</i>	64
<i>Summary</i>	66
<i>Přílohy</i>	68

1. ÚVOD

Navzdory šedesát let trvající intenzivní výzkumné práci a tisícům publikací o jistých aspektech druhé světové války víme jen velmi málo nebo nám zůstávají neodhalené. Teprve nedávno, po kolapsu Sovětského svazu, jsme například mohli plně zrekonstruovat historii finské účasti ve válce. Předmětem zájmu veřejnosti se stala informace, že Finsko za 2. světové války předalo téměř 3000 sovětských válečných zajatců nacistickému Německu. Do této zprávy si Finsko drželo reputaci země, která chránila všechny své Židy, kromě osmi židovských uprchlíků ze střední Evropy, které předalo Gestapu v Estonsku.¹⁾

Malá židovská komunita ve Finsku může své dějiny rozdělit do tří epoch, které přitahují pozornost vědecké veřejnosti: původ komunity, boj za rovnoprávnost a události během 2. světové války. Třetí okruh témat se dostává do popředí, protože se týká citlivé otázky vypořádání se s postavením samotného Finska za 2. světové války.

Existují tři hlavní zdroje literatury týkající se osudu Židů na území Finska za 2. světové války: Finsko, Izrael a USA, kde se na toto téma zaměřují zejména finští imigranti. Většina níže zmíněných titulů je z finských zdrojů, z nichž opět většina byla vydána pouze ve finštině, několik málo knih pochází z amerických, evropských a izraelských zdrojů s tím, že byly přeloženy do anglického jazyka a vydány v USA nebo ve Velké Británii. V této diplomové práci čerpám zejména z anglicky či finsky psaných knih a několika málo švédsky a francouzsky psaných studií či článků. Kritériem výběru bylo pro mě tematické zaměření jednotlivých knih, studií, novinových článků a internetových odkazů. Postupovala jsem od nejširšího okruhu literatury týkající se historie Židů v Evropě a historie holocaustu, poté jsem se zaměřila na užší okruh literatury zabývající se tématem dějin Finska a Židů ve Finsku a v tomto okruhu jsem se dále soustředila na tituly, které se výlučně věnují historii Židů ve Finsku za 2. světové války. Zaměřila jsem se na databáze různých finských knihoven a sledovala, jaké tituly jsou dostupné, k nim jsem přiřadila i tituly vydané jinde v zahraničí a dostupné pouze přes internetové obchody.

Historie finských Židů upoutala pozornost některých učenců poprvé na konci 19. století. Mezi první články, které vyšly na téma finských Židů, patří *Mosaiska församlingen* („Mojžíšova kongregace“) od Rafaëla Hertzberga z roku 1888, ve

1) Beizer, Serah, *Finland's Tarnished Holocaust Record*, Jerusalem Center for Public Affairs, 1 March 2007, No. 54, www.jcpa.org.

švédštině, a stať *Judarnas rättsliga ställning i Finland* („Právní postavení Židů ve Finsku“) také švédsky od W. von Willebranda z roku 1906.²⁾ V pozdějších letech před první světovou válkou vyšlo na téma Židů ve Finsku i několik článků v *New York Times*, týkajících se jejich perzekuce a občanských práv ve Finsku pod ruskou nadvládou.³⁾ Po Velké říjnové revoluci v Rusku roku 1917 získalo Finsko nezávislost (6.12.1917) a Židům, kteří zůstali ve Finsku, byla přiznána jejich občanská práva; svědectví o událostech tohoto období podává článek *Exile for Finnish Jews* („Exil pro finské Židy“), *New York Times*, Jul 13, 1918, p.3,1.

S nástupem Národní socialistické strany v Německu k moci, zejména v letech 1938 a 1939, finský tisk informoval veřejnost o diskriminaci Židů v Německu a Rakousku. Po „Křišťálové noci“ finské noviny a to zejména *Suomen Sosialidemokraatti* začaly velmi často publikovat články o podmínkách Židů v celé východní Evropě a v zemích pod vládou nacistů. Náhlý konec uveřejňování těchto informací na konci října 1939 učinila cenzura, kterou uplatňovaly finské úřady s odůvodněním možnosti poškození finské zahraniční politiky. Na konci léta 1940 cenzura ještě více zesílila, protože Německo plánovalo operaci Barbarossa, v které hrálo svou roli i Finsko. V letech 1940 a 1942 vyšlo v levicovém tisku pouze několik článků týkajících se Židů v Evropě, židovských uprchlíků ve Finsku a finských Židů ale v roce 1941 ani jeden, zatímco pravicový nacionalisticky orientovaný tisk (zejména *Ajan Suunta*) publikoval mnoho protižidovských článků zcela v souladu s nacistickou propagandou.⁴⁾ V roce 1942 vyšla kniha *Finland in Hitler's War* („Finsko v Hitlerově válce“) od Ilmari Salonena, bližší informace k této publikaci se mi však nepodařilo získat.

V poválečných letech vyšlo několik knih zabývajících se otázkou finské účasti ve 2. světové válce, jako např. švédsky psaná kniha od Carl Olofa Frietsche: *Finland ödesår, 1939-1943* („Osudové roky Finska, 1939-1943“), vydaná v Helsinkách roku 1945, nebo anglické memoáry doktora Felixe Kerstena, osobního maséra Heinricha Himmlera (*Kersten, Felix, Memoirs of Doctor Felix Kersten, ed. Herma Briffault, New York, Doubleday, 1947*), či finsky psaný životopis maršála Mannerheima: *Minen, II* („Já, II“), vydaný v Helsinkách 1952.

První rozsáhlejší studie na toto téma *Taistelu ihmisoikeuksista* („Boj za lidská práva“) ve finštině od Santeri Jacobssona vyšla až roku 1951.⁵⁾ Podává zprávu o úsilí

2) Muir, Simo, *Yiddish in Helsinki: Study of a Colonial Yiddish: Dialect and Culture*, str.12.

3) Tamtéž.

4) Např. Flender, Harold, *Rescue in Denmark*, New York, Holocaust Press, 1963.

5) Např. Lehmus, *Tuntematon Mannerheim*, Helsinki, Weilin & Göös, 1967, Lundin, Leonard C., *Finland in the Second World War*, Bloomington, Indiana University Press, 1979.

finských Židů o emancipaci. O několik let později, v roce 1956, Jac Weinstein souhrnně zmapoval na téměř 100 stránkách ve švédštině historii židovské komunity v Helsinkách nazvanou *Minneskrift till 50-årsdagen av Judiska församlingen i Helsingfors synagogas invigdning* („Článek k připomenutí 50. výročí zasvěcení synagogy Židovské kongregace v Helsinkách“). Tento přehled, přestože nikdy nevyšel knižně, nás seznamuje se životem komunity, zejména s činnostmi různých charitativních a kulturních organizací.⁶⁾ V 50. a 60. letech již začínaly vycházet knihy a studie zabývající se osudy Židů v jednotlivých evropských zemích za 2. světové války.⁷⁾ Ve Finsku se v této době objevují na trhu publikace hlavně na téma Zimní války a Pokračující války, v kterých se autoři snaží definovat roli Finska ve 2. světové válce.⁸⁾

V 70. letech již začínají i ve Finsku vycházet studie zabývající se antisemitismem Třetí říše a osudem Židů ve Finsku během 2. světové války. Matti Kinnunen se ve své diplomové práci v rámci studia historie na Univerzitě v Helsinkách obhájené v roce 1975 a nazvané *Suomen lehdistö ja kolmannen valtakunnan juutalaiskysymys v. 1933 ja 1938* („Finský tisk a židovská otázka třetí říše v letech 1933 a 1938“), zabývá reakcí finského tisku na téma židovské otázky ve Třetí říši v letech 1933 až 1938. Na podobné téma se zaměřil i Satu Simelius v kratší anglicky psané studii na Normaalikoulu v Turku: *How aware was the Finnish press about the persecution of Jews during years 1938-1942 and what was its approach to the Jewish Question in Finland?* („Jak byl finský tisk obeznámen s perzekucemi Židů během let 1938-1942 a jaký byl jeho přístup k židovské otázce ve Finsku?“), v které však porovnává pouze tři deníky reprezentující tři politické názory dané doby ve Finsku: *Ajan Suunta* (pravice), *Helsingin Sanomat* (střední proud) a *Suomen Sosialidemokraatti* (levice).

Historií finských Židů od příchodu do 2. světové války se v 70. letech zabývá zejména diplomová práce Mariny Burstein *Det judiska bostadsmönstret i Helsingfors och migrationsströmmar genom Finland* („Způsoby židovského života v Helsinkách a migrační vlny přes Finsko“), švédsky vydané roku 1978, na období 2. světové války se soustředí Meir Dvorjetski ve své studii *Finland and Its Jews during the Nazi Period* („Finsko a jeho Židé během období nacismu“), vydané v časopise *Gesher* v roce 1972, a jak z historické, tak teologické stránky pojednává na dané téma Kaija Junkkari, nejdříve v roce 1973 ve své diplomové práci *Suomen juutalaiset uskonnolis-etnisenä vähemmistöinä: tutkimus vuosilta 1918-1944* („Finští Židé jako nábožensko-etnická

6) Muir, Simo, *Yiddish in Helsinki: Study of a Colonial Yiddish: Dialect and Culture*, str.12.

7) Tamtéž.

8) Např. Flender, Harold, *Rescue in Denmark*, New York, Holocaust Press, 1963.

menšina: studie od roku 1918-1944“) a poté v roce 1979 v disertační práci na Teologické fakultě Univerzity v Helsinkách *Juutalaiskysymys Suomessa vuosina 1928-1944* („Židovská otázka ve Finsku v letech 1928-1944“).

Na historii Židů ve Finsku a za 2. světové války se soustředí A. Bassin ve studii vydané francouzsky v časopise *Le Monde Juif* v roce 1972: *Les Juifs en Finlande pendant la deuxième guerre mondiale* („Židé ve Finsku během 2. světové války“). Toto rozdělení tématu na historii Židů ve Finsku za 2. světové války a historii finských Židů a jejich osud v době 2. světové války přináší také velice významná a zároveň ve Finsku velice kontroverzní kniha Eliny Suominen (později Sana) *Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa* („Lod' smrti S/S Hohenhörn: osud židovských uprchlíků ve Finsku“), vydané v Porvoo roku 1979.

V 80. letech sice začínají hojně vycházet knihy a studie zaměřující se na dějiny finských Židů jako např. kniha Taimi Torvinena *Kadimah – Suomen juutalaisten historia* („*Kadimah – Historie finských Židů*“), vydáno pouze finsky v roce 1989. Torvinen následuje stopy Jacobsona tím, že dějiny finských Židů vypráví z historicko-politického pohledu.⁹⁾ V 80. letech začíná také publikovat finský odborník na tematiku Židů ve Finsku profesor Tapani Harviainen z helsinské univerzity.¹⁰⁾ Pozornost historiků a spisovatelů se však v těchto letech obrací zejména na téma druhé světové války, bratrství ve zbrani a deportace židovských uprchlíků do nacistických koncentračních táborů. Vychází komplexní studie Hannu Rautkallia *Ne kahdeksan ja Suomen omatunto: Suomesta 1942 luovutetut juutalaispakolaiset* („Jich osm a finské svědomí: vydání židovských uprchlíků v roce 1942 z Finska“) v roce 1985 a v roce 1989 *Suomen juutalaisten aseveljeys* („*Finské židovské bratrství ve zbrani*“); anglická souhrnná verze těchto knih vyšla díky podpoře Holocaust Library a fondu Thanks To Scandinavia pod názvem *Finland and the Holocaust - The Rescue of Finland's Jews* („*Finsko a Holocaust – Záchrana finských židů*“) v roce 1998. Rautkallio ve své knize čerpal materiál zejména z Národních finských archívů (*Suomen kansallisarkisto*), kde byla v roce 1998 otevřena sbírka Finský židovský archív (*Suomen juutalaisten arkisto*). Závěry Rautkalliových knih

9) V 80. letech vyšlo mnoho dalších obdobných studií a knih zejména ve finštině, několik však i v angličtině a v hebrejštině. Uvádím několik příkladů: Davidkin, Wolf, *Juutalaisuus Helsingissä, Helsingin juutalainen seurakunta, Näyttely toimikunta, Helsinki, 1989*, Grünstein, Boris, *Juutalaisena Suomessa: hirtehihumristisia tarkasteluja, Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY, 1988*, Kashani, Reuben, *ha-Yehudim be-Finland: sipur u-temunah*, Reuben Kashani, Schmuel Moreh, *Israelin ystävät, Jerusalem, 1985*, Harviainen, Kuoppala, Ossi, *Antisemitsmi ja sionismi Suomen juutalaisessa aikakauslehdistöissä vuosina 1908-1948, Teologian pro gradu- tutkielma, Helsingin yliopisto, 1982*, Liberles, Adina Weiss, *The Jewish community in Finland, Jewish Communities of Scandinavia, 1984, p.135-151*.

10) Bolotowsky, Gideon, Harviainen Tapani, *The Jewish Minority in Finland, Helsinki, 1987*, Tapani, *The Jewish minority in Finland, Nordisk Judaistik 6, 2, 1985, p.55-65*.

se staly terčem kritiky Williama B. Cohena ve studii *Finland and the Holocaust* („*Finsko a Holocaust*“) a v knize Eliny Sany *Luovutetut: Suomen ihmislouvutukset Gestapolle* („*Vydání: Finská vydání osob Gestapu*“). Téma knihy Eliny Sany rozpoutalo v letech 2000 a 2003 diskusi ve finském tisku, kde byla uveřejněna řada článků týkajících se židovských uprchlíků ve Finsku, jejich deportací a židovských válečných zajatců z řad sovětské armády.¹¹⁾

Otázkou válečných zajatců ve Finsku se již v 80. letech podrobněji zabývá Eino Pietola v knize *Sotavangit Suomessa 1941-1944* („*Váleční zajatci ve Finsku 1941-1944*“), vydané roku 1987 v Jyväskylä. Stejná otázka se stala tématem i pro dva izraelské autory, Shimon Yantovsky vydává v Jeruzalémě roku 1995 knihu *Lager sovetskykh voennoplennych-evreev v Finlandii (1942-1944)* („*Tábor sovětských válečných zajatců-Židů ve Finsku 1942-1944*“) a ve stejném roce Serah Beizer uveřejňuje v publikaci *Jews in Eastern Europe* č. 26 svou studii *The Treatment of Soviet Jewish Prisoners of War in Finland 1941-1944* („*Zacházení se sovětskými židovským válečnými zajatci ve Finsku 1941-1944*“). Ve finských kruzích se dále tématem zabývá Jukka Lindstedt ve své studii *Juutalaisten sotavankien luovutukset* („*Vydání židovských válečných zajatců*“) vydané v historickém časopise *Historiallinen Aikakauskirja* roku 2004.

Kromě těchto knih existuje i několik dalších děl o různých aspektech finské židovské historie, např. článek Tapani Harviainena *Juutalaiset Suomessa* („*Židé ve Finsku*“), který vyšel finsky v roce 1998 a později v dalších jazycích, a článek Heikki J. Hakkarainen *Judentum in Finnland* („*Židé ve Finsku*“) z roku 2002. Max Jakobson se částečně zabývá historií Židů ve Finsku ve své knize *Väkivallan vuodet* („*Roky násilí*“) z roku 1999. Na oblast protižidovské propagandy, opatření a dalších antisemitských aspektů ve finské společnosti v letech 1918-1944 se zaměřuje Jari Hanski ve své knize *Juutalaisviha Suomessa 1918-1944* („*Nenávist k Židům ve Finsku 1918-1944*“), vydaná roku 2006.

11) *Lipponen apologises to Jewish community for wartime deportations, Helsingin Sanomat, 6.11.2000, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20001106IE4>,
Hämäläinen, Unto, More than just eight deportations to Nazi Germany, Helsingin Sanomat, 4.11.2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031104IE14>,
Jakobson, Max, Wartime refugees made pawns in cruel diplomatic game, Helsingin Sanomat, 18.11.2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031118IE7>,
Wiesenthal Centre wants more information on Finnish wartime deportations, Helsingin Sanomat, 19.11.2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031119IE2>,
Government orders investigation into extradition of POWs to Germany during Continuation War, Helsingin Sanomat, 20. 11. 2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031120IE7>,
Titova, Irina, Revelations Make Finns Review War Extraditions, The St.Petersburg Times, Dec 5, 2003, Issue 925 (93).*

Z diplomových prací odevzdaných na Helsinské univerzitě můžeme zmínit *Viipurin juutalaisen yhteisön vaiheita* („Historie židovské komunity ve Viipuri“) od Jukky Hartikainena z roku 1998 a *Being Jewish in Helsinki, Finland Today* („Být Židem v Helsinkách, Finsko dnes“) od Jill Kotela z roku 2000. Z doktorských prací z Univerzity v Helsinkách je třeba zmínit *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918—1944*, („Opozice vůči Židům ve finském tisku a literatuře, 1918-1944“) od Jari Hanskiho z roku 2006.

Kromě zmíněných odborných publikací, studií a článků vyšla i díla literární, jako např. autobiografie Borise Grünsteina *Jude i Finland, Galghumoristiska berättelser* („Být Židem ve Finsku, humorné a děsivé povídky“), švédsky vyšlo v roce 1988, finsky o rok později, a fiktivní rodinné kroniky jako *Kun isoisä Suomeen hiihti* (*Jak dědeček lyžoval do Finska, česky vyšlo v roce 1993*) od Daniela Katze, finsky vydáno 1969, a od Mindele London *Kolmastoista tuoli* („Třináctá židle“), finsky roku 2002.

Dostupnost i tak malého počtu publikací je v Čechách téměř mizivá, proto jsem využila svého pobytu ve Finsku k získání kopií v knihovnách a díky finskému systému internetových knihoven se mi podařilo nahlédnout do řady diplomových a disertačních prací Helsinské univerzity. Starší novinové články mi byly přístupné díky internetovým archívům jednotlivých tiskovin a k některým v Čechách a po internetu nedostupným publikacím jsem našla alespoň odkazy a hodnocení v jiných pramenech.

2. DĚJINY ŽIDOVSKÉ KOMUNITY VE FINSKU

Švédské království

Finsko bylo od 12.-13.století do roku 1809 součástí Švédského království, ve kterém Židé měli zakázáno se usazovat, až na výjimku několika měst jako Stockholm, Göteborg, Norrköping a Karlskrona. Tento zákaz platil pro celé finské území bez výjimky, i přesto je však známo, že několik Židů se zde usadilo.¹²⁾ Byly také povoleny návštěvy, a tak se dovídáme, že první Židé, kteří se ocitli ve Finsku, byli „portugalští pěvci“¹³⁾ Josef Lazarus, Meijer Isaacs and Pimo Zelig, kterým bylo společně s kejlířem Michaellem Marcusem uděleno povolení představit své umění v Helsinkách roku 1782. Během švédského období se ve Finsku také usadilo několik židovských konvertitů ke křesťanství. Isak Zebulon z Lübecku, po křtu Christoffer, si vybral jako svůj nový domov Oulu v severním Finsku. Z rodu tohoto židovského konvertity pocházela i matka Zacharia Topelia, známého finského spisovatele, který žil v 19.století. Dalším slavným konvertitou byl Meyer Levin, který byl roku 1799 přijat na Lékařskou fakultu Univerzity v Turku. Později Levin učil na této univerzitě němčinu a v roce 1815 získal povolení na založení tiskárny.¹⁴⁾

Od roku 1782 byl pobyt Židů ve Švédském království upraven tzv. Židovským nařízením, které bylo přímým odrazem ducha doby osvícenství a platilo na území Finska i poté, co bylo připojeno k Rusku. Ve stejném období byla ve Švédsko-finském království vyhlášena svoboda vyznání a toto vyhlášení zrušilo dřívější pravidlo, podle kterého museli všichni obyvatelé království náležet k evangelické luteránské církvi. Výjimkou z pravidla byli Židé: „To, co bylo zde stanoveno a předepsáno, se nijak netýká Židů. Měli bychom pro ně zavést zvláštní komerční pravidla, v nichž by měly být také předepsány a objasněny podmínky jim udělené náboženské svobody.“¹⁵⁾

12) Harviainen, Tapani, *Juutalaiset Suomessa*, v T. Harviainen a K.J. Illman (ed.), *Juutalainen kulttuuri*, Helsinki, Otava, 1998, 291-293.

13) „Portugalští“ – Židé, kteří byli v 16.století vyhoštěni z Portugalska, se usadili v holandských městech a Hamburgu. Jejich komunity byly po staletí nazývány „Portugalci“. Slovo „portugalští“ je zde použito v tomto smyslu.

14) Harviainen, Tapani, *The Jews of Finland and World War II*, www.finemb.org/il/Historia.htm.

15) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, United States Holocaust Library, 1998, str. 5.

O tři roky dříve byla Židům základní náboženská svoboda rozšířena, když jim bylo povoleno založit synagogy ve Stockholmu a v určitých dalších větších městech ve Švédsku, nikoliv však na finském území. „Židovské nařízení“ umožňovalo Židům docela volně uplatnění v obchodu a v jiných povoláních, ale zároveň vytvořilo mezi nimi společenské rozdíly. Každý Žid přicházející do království byl povinen prokázat svou bezúhonnost a finanční postavení, nikdo nesměl být doprovázen tzv. žebravými Židy. Staré židovské rodiny, které se asimilovaly do švédské společnosti, také podporovaly tato pravidla. Židé, kteří se usadili ve Švédsku, požívali značně více práv v ekonomické sféře, než všeobecně jiní cizinci. Židovská populace ve Švédsku se poměrně rychle asimilovala, některé významné židovské rodiny konvertovaly k luteránské víře, což jim otevřelo přístup do státních služeb a ulehčilo cestu k úspěchu v obchodních, kulturních, finančních a akademických sférách.¹⁶⁾

V roce 1809, po porážce Švédska v Rusko-švédské válce, která byla součástí napoleonských válek, se Finsko stalo velkovévodstvím patřícím k Ruskému impériu. Car Alexandr I. však ponechal všechny dosavadní švédské zákony v platnosti, a tak ve velkovévodství dál platil zákaz židovského osídlení. Našly se však i výjimky z tohoto pravidla: část jihovýchodního Finska, tzv. Staré Finsko, byla připojena k Rusku již v polovině 18.století a švédské zákony zde neplatily až do roku 1811, a tak na konci 18.století se sem stěhovaly židovské rodiny z Ruska, jako např. Jacob Weikam, později nazývaný Veikkanen, který se usadil v Hamine. ¹⁷⁾ Potomky těchto židovských „pionýrů“ ve Finsku jsou např. Jacobssonové, Kaspiové atd.¹⁸⁾

16) *Tamtéž.*

17) *Hom, Frank, Jewry in Finland,*
<https://virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=26476>.

18) *Harviainen, Tapani, The Jews of Finland and World War II.*

Židovští vojáci Ruské carské armády

Dle veřejného povědomí finští Židé pocházejí z Ruska, což ve skutečnosti může označovat celou Ruskou říši, včetně západních částí jako Polsko či Litva. Oficiálně prvními Židy, kteří se usadili ve Finsku, byli židovští „kantonisté“¹⁹⁾ ruské carské armády, sloužící ve vojenských posádkách v Helsinkách (v pevnosti Suomenlinna) a ve Viipuri. Židovští vojáci v Helsinkách původně pocházeli ze několika lokalit tehdejšího Ruska, ze Schlüsselburgu východně od St. Petěrburgu nad řekou Něvou, z krajů okolo Novgorodu a Tveru, z Lotyšska a severovýchodních částí Polska.²⁰⁾

19) „Kantonisté“ – „židovské děti, které byly zapsány do armádních institucí carského Ruska s cílem přimět je třeba i násilím k přijetí křesťanství. Tzv. kantonální školy byly původně založeny pro výchovu a vzdělávání dětí ruských vojáků. Židé v nich však byli často krutě týráni i poté, co konvertovali a byli pokřtěni a zařazeni do nežidovských jednotek. Disciplína byla vynucována pod hrozbou hladovění a fyzických trestů. V osmnácti letech byli žáci posláni do regulérních armádních jednotek, kde sloužili 25 let. Vytváření seznamů Židů pro kantonální školy, které začalo již v 17. století, bylo nejvíce rozšířené během vlády Alexandra I. (1801-1825) a Mikuláše I. (1825-1855). Zrušeno bylo až za vlády Alexandra II. v roce 1956. Během Krymské války (1854-55) byla dokonce stanovena kvóta 30 Židů na 1 000 naverbovaných vojáků, a tak začaly řadit gangy únosců (chapers), které braly chudé židovské děti z jejich domovů. V roce 1854 je zaznamenáno asi 7 515 židovských dětí nově naverbovaných do carské armády. Mikuláš I. ustanovil právo verbovat kantonisty jako součást legislativy, která měla „napravovat“ Židy skrze nucené konverze jejich dětí v kantonálních školách.“ [Encyclopedia Judaica, Jerusalem, 1972, vol.5, col.130-132.](#)

O získávání kantonistů píše i Daniel Katz ve své „rodinné kronice“: „...Když tedy teď přijeli kozáci, vesničané svolali děti a zamkli se s nimi ve svých domovech. Kozáci lapili mého bezprizorného dědečka, kterému bylo tehdy deset, matka mu zemřela, otce odvezli na Sibiř a starala se o něj – špatně starala! – jedna stará teta. Dědeček – hlupáček zůstal venku a hrál si sám na návsi. Kozáci ho obklíčili a odvezli s sebou, kdyžž předtím uzavřeli s tetou, se starostou a s rabínem písemnou smlouvu, ba zaplatili i pár rublů, zapomněl jsem už komu. Zároveň s dědečkem odvezli ještě čtyři či pět dalších židovských kluků a tři staříky, které načapali, jak hrají na hřbitově hazardní hry. Car potřeboval vojáky a neměl moc z čeho vybírat...poslali ho do Finského zálivu, na vojenskou základní školu v Kronštadt. Sem soustřeďovali chlapce z celého Ruska, sirotky, polosirotky, děti kriminálních, nezvedené chovance z polepšoven, ale i ztracené děti z lepších rodin, které zabloudily v lese...“

(D. Katz, *Jak dědeček lyžoval do Finska*, Praha 1993, str.6-7.)

O Židech v carské armádě najdeme několik zmínek i v knize [Pertti Luntinena: The Imperial Russian Army and Navy in Finland 1808-1918](#), vydané v Helsinkách roku 1997, str. 50, 160, 309, 238.

20) Původ Židů v Helsinkách upotál pozornost několika učenců. Henry Halén studoval vojenské archívy z období 1812-1840 z ostrovní pevnosti Sveaborg (Suomenlinna) a podél pobřeží Helsinek (Halén, Henry, *Viaporin sekä Hämeenlinnan Turun-Ahvenanmaan varuskuntien muslimit ja juutalaiset n.1812-1840, Unholan aitta, Helsinki, 2000*). Marina Burstein zkoumala do hloubky období 1840-1975 (Burstein, Marina, *Det judiska bostadsmönster i Helsingfors och migrationströmmar genom Finland, M.A. Dissertation, University of Helsinki, 1978*). A Tapani Harviainen shromáždil statistická data nalezená v záznamech Pasovního úřadu Helsinské Policie z období 1868-1917 (Harviainen, Tapani, *Suomen juutalainen vähemmistö*, In: W. Davidkin et al. (eds.), *Juutalaisuus Helsingissä: 9-20, Helsinki: Juutalaisuus Helsingissä-näyttelytoimikunta, 1986*).

Zajímavé je, že Schlüsselburg, Novgorod a Tver se nacházely mimo území, kde Židům bylo povoleno se usazovat.²¹⁾ Překvapující je i absence Židů z Estonska a Litvy. V roce 1827 car Mikuláš I. ratifikoval a potvrdil nařízení týkající se odvodu Židů do ruské armády.²²⁾ Věk podléhající odvodu byl stanoven 12 až 25 let. Rekruti mladší 18-ti let byli posláni do praporu kantonistů při výcvikových školách, dokud nedosáhli věku dospělosti a mohli začít vykonávat plnou službu, která mohla trvat až 25 let. Zákonem o odvodu byla sice garantována náboženská svoboda vojákům, ale realita byla docela opačná. Kantonisté, jak byli odvedenci nazýváni, byli pod neustálým tlakem ke konverzi ke křesťanství, jejich rituální předměty a knihy jim byly zabaveny, a nemohli dodržovat košer předpisy. Jakýkoliv kontakt s místními židovskými komunitami nebyl povolen. Bylo jim zakázáno mluvit jidiš, s rodinami si směli dopisovat pouze v ruštině. Jejich nadřízení i starší ruští vojáci vůči nim uplatňovali všechny druhy nátlaku, dokonce i fyzické mučení, ve snaze donutit je ke konverzi. Zejména malé děti, které byly odebrány svým rodičům již v osmi letech, se stávaly snadným terčem a byly někdy křtěny i mnohokrát za sebou. Dle Stanislawskiho nejméně polovina rekrutů konvertovala ke křesťanství.²³⁾ Dospělí kanonisté vstupovali přímo do vojenské služby, byli nazýváni *nikolajevske soldatn* („Mikulášovi vojáci“).

Politika odvodů židovských rekrutů v carském Rusku pokračovala během různých období a změn. Systém kantonistů byl zrušen až za vlády Alexandra II. v roce 1856.²⁴⁾ Vojenská reforma z roku 1874 zavedla brannou povinnost, která zahrnovala i Židy, jejichž povinnost byla rozdělena na aktivní službu a na následnou službu v záloze.²⁵⁾ Existovaly však i případy zproštění služby z různých důvodů, např. z rodinných, nebo zkrácení služby po dosažení určitého stupně vzdělání.²⁶⁾ Židé se snažili vyhnout vojenské službě všemi možnými způsoby, útrapy Židů v carské

21) *Ruským Židům bylo přikázáno žít uvnitř tzv. „Pásma osídlení“ (založeném roku 1791 Jekatěrinou II., rusky: Čerta osedlosti, anglicky: Pale of settlement, konečné podoby nabylo roku 1812), územním pruhu mezi Baltickým a Černým mořem sestávajícím z nejzápadnějších gubernií a zahrnujícím i podstatné části dnešního Polska a Litvy o rozloze méně než 1/20 celé tehdejší Ruské říše. Jeho součástí byla větší města a menší „šetly“, přičemž většina velkých měst byla Židům stejně zapovězená. Každý Žid měl „židovský pas“, kde bylo vyznačeno přikázané místo pobytu. Klier, John, *Russia Gathers her Jews. The Origins of the „Jewish Question“ in Russia 1772-1825*, Dekalb, IL: Northern Illinois University Press, 1986, str.75.*

22) *Stanislawski, Michael, *Tsar Nicholas I and the Jews. The Transformation of Jewish Society in Russia 1825-1855*, Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 1983, str. 13-31.*

23) *Tamtéž.*

24) *Klier, John, *Imperial Russia's Jewish Question, 1855-1881*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, str. 332.*

25) *Tamtéž, str. 334-337.*

26) *Tamtéž, str. 335.*

Mikulášově armádě byly stále v jejich paměti živé.²⁷⁾ Všichni židovští vojáci ruské armády, tj. kantonisté, Mikulášovi vojáci a pozdější rekruti (do r. 1917) jsou ve Finsku často nepřesně označováni jako kantonisté.²⁸⁾

Židovští carští vojáci ve Finsku

„Kantonizovaní“ Židé byli v ruských vojenských jednotkách umístováni na finské území, takže v polovině 19. století zde bylo několik stovek židovských branců a mnoho z nich během dlouhé vojenské služby se ve Finsku oženilo a založilo rodinu. Zrušení systému kantonistů mělo okamžitý efekt na status židovských vojáků sloužících ve Finsku. Již předtím byli židovští vojáci po 25 letech služby v armádě cara Mikuláše I. zproštěni služby a většinou se nevraceli do Ruska. Ruská armáda v reakci na tento jev vydala roku 1858 dekret, podle kterého se vysloužilí vojáci, bez rozdílu náboženského vyznání, mohli usazovat a žít ve Finsku, pokud vlastnili dokument o dokončení služby v armádě a pas nebo jiný cestovní doklad. Toto právo se vztahovalo i na jejich rodiny a děti a také na vdovy po nich. Za jistých podmínek mohli získat i finské občanství – privilegium, které požívali residenté Velkovévodství Finska řízeného ruským monarchou.

Ačkoliv Židé sloužící ve Finsku jako „kantonisté“ nebyli přímo zmíněni v carském ediktu, nařízení se na ně vztahovalo stejně jako na ostatní ruské vojáky. Jestli se rodiny židovských kantonistů rozhodly zůstat ve Finsku dobrovolně nebo kvůli převládajícím podmínkám v Rusku, které jim nedávaly jinou možnost, je otázkou výkladu. Faktem zůstává, že tyto Židé neměli více na výběr návrat do komunit, kde žili jejich přátelé a příbuzní, ačkoliv technicky jim to povoleno bylo. Vzpomínky, které si uchovali na starý ruský domov, měly daleko k nostalgii.²⁹⁾

Po povstání v Polsku roku 1863 Rusko zareagovalo kampaní posvěcenou od ortodoxní pravoslavné církve, „velkého ruského slavofilismu“ proti „nevěřícím“ Židům. Vojenské jednotky umístěné ve Finsku byly posíleny ze západních oblastí Evropského Ruska, kde žila početná židovská populace. Lze si představit, že židovští odvedenci v této době se snažili být poslání do Finska.

Ve Finsku vyvstal problém legálního statutu Židů zde usazených zejména kvůli všeobecné carské legislativě, která se však nevztahovala na autonomní Velkovévodství Finska. Když car obsadil Finsko, finské národní stáleté vazby se Švédským královstvím

27) *Tamtéž, str. 347.*

28) *Muir, Simo, Yiddish in Helsinki: Study of a Colonial Yiddish: Dialect and Culture, str. 20.*

29) *Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, str. 6.*

byly náhle přetřhány. Car Alexandr I. slíbil zachování finských tradičních pravomocí, které byly dokonce rozšířeny v oblasti legislativy konstituční povahy, kde zákony musely být ratifikovány Finským sněmem čtyř stavů.³⁰⁾ Tak zůstalo v účinnosti liberální právo uzákoněné během švédské nadvlády, včetně „Židovské vyhlášky“ z 27.5.1782, kterou finský senát (řídící orgán) považoval za ústavní.³¹⁾ Platnost „Židovské vyhlášky“ na finském území působila v roce 1858 při vydaní carského ediktu značný problém v postavení židovských kantonistů, poněvadž tyto dva předpisy byly ve vzájemném rozporu, pokud se měl řešit pobyt Židů na tomto území na jednoznačně právním základě. Tato záležitost se stávala právní problémem v případech, kdy se jisté městské čtvrti snažily oslabit status Židů ve Finsku. Kantonisté na druhou stranu brali jako směrodatný edikt z roku 1858, který jim uděloval řádná práva a privilegia.

Jazykový a kulturní původ Židů přicházejících do Švédska ze střední Evropy napomohl k jejich asimilaci do švédské společnosti, ale případ Židů přicházejících do Finska z Ruska byl úplně odlišný. Přicházeli z kulturního prostředí, které zaostávalo století za Západem, jejich vzdělání a řemesla byla velmi ubohá, nemluvili ani nerozuměli jazyku jejich nového domova a lidé v jejich novém okolí se na ně dívali spatra. Finské místní autority se snažily podkopávat jejich pozici řadou opatření (finský dekret z roku 1869 a dopis finského senátu z roku 1876), podle kterých ex-vojáci a jejich rodiny si mohli vydělávat pouze prodejem ručně vyrobených věcí, prodejem chleba nebo různých lesních plodů, cigaret, oblečení z druhé ruky a jiných levných textilních produktů. Tímto způsobem obchodu vznikly židovské trhy v Helsinkách, tzv. *narinkka* (z *ruského* „na rynku“ = *na rynku*).³²⁾ Životní a pracovní podmínky kantonistů a jejich rodin společně s pravidly, kterým se museli podřídit, kontrastovali s podmínkami, kterým se těšili neruští Židé s trvalým pobytem ve Finsku. Např. Axel Wilhelm Wahrenovi (1814-1885), židovskému průmyslníku, byl udělen roku 1883 šlechtický titul od cara a při příležitosti první finské průmyslové výstavy v roce 1875, kterou navštívil Alexandr II. osobně, byl Wahren jmenován vrchním komisařem. Pro drobné obchodníky bylo naprosto nereálné zúčastnit se takovéto výstavy. Wahren pocházel z židovské rodiny, která se usadila ve Švédsku, ale on později konvertoval ke křesťanství. Založil si přádelnu ve městě Tampere a Forssa. Podílel se také na založení společnosti Kymi, která se stala největším dřevařským podnikem v zemi.³³⁾

30) *Finský sněm byl obnoven v roce 1863 (po připojení k Rusku bývalý sněm zanikl). Finské velkovévodství využívalo početných privilegií, bylo jakýmsi státem ve státě s vlastním senátem, sněmem a úředníky.*

31) *Tamtéž.*

32) *Harviainen, Tapani, The Jews of Finland and World War II.*

33) *Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, str. 7.*

Starým židovským rodinám ve Finsku nic nebránilo v asimilaci, naopak okolní podmínky jako např. odmítavý postoj k judaismu k ní vedly. Kulturní i fyzický rozdíl odděloval několik starých židovských rodin v zemi od židovských kanonistů, včetně jejich potomstva. Na konci století již nelze mluvit o nějakém kontaktu mezi těmito dvěma skupinami.

Na začátku 70.let 19.století organizační změny v ruské armádě umožnily daleko většímu počtu židovských vojáků usadit se ve Finsku, v roce 1868 bylo napočítáno pouze 83 členů židovské komunity, zatímco v 70. letech to bylo okolo 700. V důsledku toho v roce 1872 Finský sněm začal projednávat jejich legální status.³⁴⁾ V 70. letech byly také založeny židovské kongregace v Helsinkách, v hlavním městě Karélie ve Viipuri a v Turku (Åbo). Členové byli prostí nevzdělaní lidé, muži strávili většinu svého života ve vojenských kasárnách, lpěli však na svém náboženství a tradicích, které mohli svobodně praktikovat, proto také od začátku soustředili svou energii na život v židovské komunitě, a tak upevňovali svou etnickou identitu.

Židé byli pod neustálým dohledem finské policie, která po nich vyžadovala, aby si každé tři měsíce obnovovali své povolení k pobytu. Bylo jim zakázáno opustit místo trvalého pobytu a vydávat se na „náboženské poutě“. I nejmenší porušení některého z těchto nařízení mohlo být důvodem k vyhoštění z Finska. Židovské děti směly bydlet se svými rodiči jen do dospělosti, pokud poté vstoupily do carské armády a byly poslány do Ruska, nesměly se již do Finska vrátit. Výjimku z tohoto opatření mohl udělit ministr obrany v St.Petěrburgu, který měl na starosti židovské vojáky carské armády.³⁵⁾

Období emancipace

Boj za rovnoprávnost Židů ve Finsku probíhal mnoho desetiletí jak ve finském a švédském tisku, tak i v debatách ve finském parlamentu. Opozici tvořilo převážně duchovenstvo, zatímco mnoho statkářů se přiklánělo spíše ke zrovnoprávnění Židů. V roce 1872 dva poslanci, Leo Mechelin a Antti Puhakka, žádali zrušení některých omezení týkajících se Židů, které nahlíželi jako „lid Bible“, ale parlament jejich návrh zamítl. Židovští podomní obchodníci se však i přes protesty finské konkurence postupně stávali normálními maloobchodníky. Na konci 70.let 19.století Židé začali obchodovat i s novým oblečením, které vyráběli a dováželi z továren v St.Petěrburgu. Židé rozvíjeli své vzdělání a kulturu. Židovské děti již chodily nejen do základních škol, tzv. chederů, které fungovaly při synagogách, ale také do finských škol, převážně do

34) *Harviainen, Tapani, The Jews of Finland and World War II.*

35) *Encyclopedia Judaica, vol.6, col. 1295-1299.*

švédskojazyčných. Nová generace Židů narozených ve Finsku se rychle přizpůsobila finskému prostředí a dala základ finskému judaismu, který postupně přerušil své vazby k ruským kořenům a tradicím.

I přes zlepšení ekonomické pozice Židů poslední desetiletí 19. století byla poznamenána i řadou omezení, nařízení nebyla dodržována důsledně a Židé se tak často stávali předmětem libovůle různých byrokratů. Během 80. let pokračovala v tisku diskuse o emancipaci Židů. Zatímco švédská inteligence požadovala reformy, zpátečnické finské noviny neustále oponovaly proti jakýmkoliv změnám postavení Židů ve Finsku. Proti antisemitům, jako byli Meurman a Kihlman, se postavil i profesor Runenberg, syn slavného finského básníka, biskup Alopaeus a baroni Alfthan a Wrede. I přesto v roce 1889 bylo uzákoněno, že Židé mohou pobývat jen v určitých městech, v Helsinkách, Turku a Viipuri, a toto omezení platilo až do roku 1917. V té době ve Finsku pobývalo okolo 1000 Židů.³⁶⁾ Hlavní boj za emancipaci Židů ve Finsku měl teprve přijít, i když veřejná diskuse na toto téma proběhla finským tiskem již na začátku 70. let 19. století.

Finské národní obrození v 2. polovině 19. století bylo spojeno s hnutím, které usilovalo o přetržení vazeb se Švédskem. Některé významné švedsky mluvící rodiny si pofinštily jména. Židé patřili převážně ke švedsky mluvícím kruhům, což v obchodních sférách, které stranily fenomanům proti svekomanům, vyvolávalo značnou nevoli a přístup k Židům jako k cizincům. Finské prostředí bylo přesto Židům příznivější než Rusko, kde roku 1881 Alexandr III. zahájil svou agresivní kampaň za rusifikaci všech národních menšin. Tato kampaň vedená Konstantinem Pobědonoscevem, hlavním prokurátorem Svatého synodu, vyvrcholila „spontánními“ pogromy v jižním Rusku a na Ukrajině. Také ve Varšavě byly zničeny židovské domy a obchody a několik set Židů zabito. V platnost vstoupila také nová usidlovací a ekonomická omezení ruských Židů, která znamenala pro 40% Židů v Rusku absolutní závislost na charitativní pomoci. Tyto události měly vliv i na podmínky Židů ve Finsku. Ve zprávě o podmínkách a právech Židů ve Finsku a potřebných reformách v této oblasti, kterou předložila speciálně sestavená komise finskému senátu v únoru 1882, se objevuje mnoho protižidovských předsudků. Zpráva popisovala Židy jako „zátěž“ pro finskou společnost, zdůrazňovala jejich nechuť k manuální a inklinaci k ovládnutí trhu s finančními půjčkami s „mazaností jim vlastní“, a jak s krutostí a bez lítosti přistupují k dlužníkům v těžké situaci. Dále ekonomicky „pošlápávají“ lidi, mezi nimiž jim bylo povoleno se usídlit. Komise se

36) *Tamtéž.*

obávala „židovské invaze“ do Finska z Ruska, pokud jim bude uděleno právo neomezeného vstupu. Finská veřejnost údajně pohlížela na Židy, které znala jen jako jednotlivce přicházející z Ruska, „se značnou nedůvěrou a averzí“, a existoval zde „živý strach z velké migrace oněch degenerovaných potomků z Izraele z císařství“. Komise poté – vcelku překvapivě vzhledem k předcházejícím nelichotivým poznámkám – konstatovala, že kompletní uzavření přístupu Židům by bylo nejen nespravedlností, ale mohlo by dokonce poškodit Finsko, jelikož v řadách „tohoto bodatě obdarovaného národa“ se nalézají velmi schopní jedinci a odepření jim vstupu by mohlo znamenat významnou ztrátu. Komise doporučila legalizování veřejné bohoslužby Židů, udělení povolení ke stavbě synagog v Helsinkách, Viipuri a Turku a přiznání práva vlastnit nemovitosti židovským kongregacím. Tento krok k reformě práv Židů ve Finsku byl učiněn v nepříznivou dobu, kdy car vzhledem k tyranským opatřením vůči Židům v Rusku nemohl být návrhu nakloněn. Ani finská společnost nebyla připravena, naopak se v ní objevovaly nepřátelské až antisemitské tendence.³⁷⁾

Finské úřady zastávaly v této době ambivalentní postoj. Na jednu stranu se snažily zlepšit postavení Židů, ale na druhou posílily oficiální kontroly židovské populace. Např. v březnu 1889 se mohli Židé usazovat ve Finsku jen s povolením od guvernéra a jen v určitých městech. Ve stejné době byly vydány i omezení týkající se sňatků a profesních a obchodních práv. Nová přísnější pravidla byla označena legislativní komisí sestavenou finským sněmem za „krutá“ a nakonec byla zrušena.

V letech 1889-1890 však Rusko poprvé vážně zaútočilo na finskou autonomii, poprvé od zabránění země carem bylo všeobecné carské právo rozšířeno i na území Finska. Finské úřady v reakci na tuto situaci vydaly opět přísnější nařízení týkající se Židů. Ve Finsku v té době vzrostly i protižidovské nálady ve společnosti a otázka židovských občanských práv byla odsunuta do pozadí, jelikož finské úřady nechtěly proti sobě popudit mocenské síly v Petrohradu. Zkostnatělá politika vůči Židům v této době zapříčinila židovskou migraci z Finska do USA. Otázkou může být, proč si nevolili spíše liberální Švédsko. Židovská kongregace ve Švédsku však nebyla myšlenka Židů přicházejících přes Botnický záliv z Finska příliš nakloněna. Kongregace vyjádřila vůli „chránit si svou reputaci a ukázat Švédům jak zajistit zemi proti židovské záplavě“³⁸⁾. Židé ve Švédsku se tedy přikláněli k odvezení svých přátel a příbuzných z Finska dále na západ, kde dle slov jednoho švédského deníku „nebyli ani ničemní kazatelé, ani

37) *Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, str. 3-34*

38) *Tamtéž.*

král³⁹⁾. I tato menší epizoda měla částečně zhoubný účinek na židovskou komunitu ve Finsku. V roce 1890 bylo v oficiálním sčítání napočteno 1017 Židů, toto číslo se v dalších 4 letech zmenšilo o několik set. V roce 1894 čítala židovská populace Helsinek 495, Turku 115 a Viipuri 108 osob, kromě těchto měst žilo ve Finsku v různých lokalitách 236 mužů a 259 žen židovského původu v 84 rodinách a 11 jedinců svobodně mimo rodiny. Rodiny byly poměrně početné, v průměru 5,8 osob na rodinu. V této době již 70% Židů bylo ve Finsku narozeno.⁴⁰⁾ Navzdory nuzným podmínkám a „dobrovolné migraci“ byli Židé schopni se semknout dohromady a udržovat kongregaci v chodu, vzdělávat své děti, pečovat o staré členy a spravovat své obchodní záležitosti. Získali si tím respekt mnoha Finů a někteří úředníci přivírali oči při dodržování tvrdých předpisů u Židů.

Nevyřešené finské vnitřní záležitosti týkající se národních menšin kritizovali i někteří finští vedoucí představitelé v boji za autonomii Finska. Předseda Finské strany, J.R. Danielson-Kalmari varoval: „Jakou silou můžeme pokračovat ve své národní kampani proti tyranii a násilí, pokud je naše vědomí nabouráváno skutečností, že v našem středu žijí občané, kteří – a nezáleží na to, že jsou dětmi cizinců- byli námi postaveni úplně mimo zákon.“⁴¹⁾ Status Židů ve Finsku se nyní stával mezinárodní záležitostí. Židé o svém mimozákonném postavení informovali ostatní kongregace ve světě. Zástupci židovské obce v Helsinkách kontaktovali barona Rothschilda, jednoho z předních evropských bankéřů, v létě roku 1897, když kotvil se svou jachtou v helsinském přístavu. Mluvčí židovské obce si bankéři stěžoval o nezájem finských autorit o jejich potřeby a situaci. Tato epizoda zřejmě později přispěla k odmítnutí britských bank žádosti Finska o půjčku. Finský sněm nakonec v roce 1897 odsunul židovskou otázku z agendy finských stavů. Jisté snahy o prosazení práv Židů ve Finsku probíhaly ještě v roce 1899, kdy komise finského senátu předložila legislativní návrh v St. Petěrburgu, ale ruský byrokratický aparát smetl celou záležitost ze stolu.

39) *Tamtéž.*

40) *Tamtéž.*

41) *Tamtéž.*

Přelom století a 1. světová válka

Následná rusifikace bránící se proti „finskému separatismu“ byla zahájena na počátku devatenáctého století a proběhla ve dvou vlnách (1899-1905 a 1909-1917). Revoluce v Rusku 1905 pomohla nabrat Finsku nový dech a stávající sněm byl o rok později nahrazen novým čtyřkomorovým legislativním orgánem. V ten samý okamžik získaly finské ženy jako první v Evropě volební právo.

Na začátku 20.století finské socialistické hnutí otevřeně projevovalo sympatie k Židům a jejich údělu, přesto však v roce 1908 omezení stále zůstávala v platnosti, jak dokazuje i svědectví dánsko-židovského spisovatele Georga Branda, který v tomto roce přednášel v rámci svých cest i ve Finsku. Než Finsko opustil, poznamenal ironicky v rozhovoru pro tamní noviny: „Spáchal jsem zde tři vážné zločiny. Jako Židovi mi bylo povoleno zůstat ve vaší zemi jen tři dny, přesto jsem zůstal čtyři, jako Židovi mi bylo povoleno pouze obchodovat s hadry, já jsem však přednášel světovou literaturu, a jako Židovi je mi zde zakázáno oženit se, ale navzdory tomu nikdo mi nezakázal navazovat známosti se ženami ve vaší zemi...“⁴²⁾. Tato obvinění sice nejsou úplně objektivní, protože Židé v té době mohli již obchodovat i s novým šatstvem, ale jinak vystihují postavení Židů ve Finsku, zatímco ve většině ostatních zemí Evropy Židé byli již zrovnoprávněni.

V roce 1906 se konal v Helsinkách třetí sjezd ruských sionistů, který přijal tzv. Helsinský program⁴³⁾. V roce 1909 liberální frakce finského parlamentu přehlasovala opozici, tvořenou extrémními konzervativci, a většinou 112:48 hlasů byl přijat zákon rušící dosavadní omezení. Ruská vláda však odložila jeho ratifikaci a Židé ve Finsku tak dosáhli všech občanských práv až roku 1917 po vyhlášení samostatnosti Finska. 22. prosince 1917 parlament odsouhlasil zákon týkající se „vynavačů Mojžíšovy víry“ a 12. ledna 1918 vstoupil tento zákon v platnost. Židé se mohli poprvé stát občany finské národnosti a Židé bez finské národnosti získali stejná práva jako ostatní cizinci v zemi.

6. prosince 1917 parlament schválil deklaraci nezávislosti vypracovanou senátem pod vedením P.E. Svinhufvuda. Pod tíhou ruských událostí došlo ovšem k rozkolu mezi pravíci a levíci, který vyústil v občanskou válku, na finské poměry nevídaně krvavý boj bílých s rudými. Židé během této války stáli většinou stranou a nepřipojili se ani k jedné

42) *Encyclopaedia Judaica, vol.6, col. 1295-1299.*

43) *„Helsinský program, systém sionistické politiky a aktivit v Rusku a v ostatních zemích židovské diaspory, který byl schválen na třetí konferenci ruských sionistů, která se konala v Helsinkách 4.-10.prosince roku 1906. Finské hlavní město bylo vybráno pro konferenci, protože podmínky v Rusku setkání neumožňovaly...“ Encyclopaedia Judaica, vol.8, col.318.*

ze stran. Část z nich musela se začátkem 1. světové války jako občané Ruska narukovat do carské armády, zatímco Finsko se této války nezúčastnilo. Občanská válka skončila v květnu 1919 vítězstvím (bílých) vládních vojsk pod vedením generála Gustafa Mannerheima. Finská republika byla vyhlášena o rok později.⁴⁴⁾

Meziválečné období

Mezi dvěma světovými válkami židovská populace ve Finsku vzrostla na 2 000 osob díky imigraci z Ruska z počátečního období „Rudé revoluce“. Mnoho Židů v té době začalo studovat na univerzitě a vstupovalo do liberálnějších profesí jako doktoři, právníci a inženýři. Jiní se uplatnili v průmyslu a lesnictví, ale většina pokračovala v textilním obchodě. Židé jen výjimečně vstupovali do politiky. Za finského vrchního rabína byl v letech 1930-1940 zvolen spisovatel Simon Federbusch. Původně finští Židé mluvili jidiš nebo rusky, ale během emancipace od těchto jazyků upouštěli. Jazyková asimilace směřovala nejdříve ke švédštině a až později k finštině.⁴⁵⁾

Ve dvacátých letech dvacátého století existovala ve Finsku obrovská potřeba stmelit národ, ale nacionalismus intelektuálních kruhů zdaleka nebyl ani jednotný, ani na tento úkol nebyl připraven. Ve společnosti převládala nedůvěra v parlamentarismus a demokracii. Pravice ostře protestovala vůči parlamentní vládě prvního prezidenta republiky K. J. Stahlberga. Následující pravicový radikalismus byl jednou z reakcí finské společnosti zejména na depresi na konci dvacátých let, ale i na události z let předešlých (ruská revoluce, občanská válka). Ekonomická recese, rostoucí frustrace zvláště mezi rolníky a zřejmá neschopnost vlád čelit komunistické hrozbě radikalizovaly společnost. Tato radikalizace vyústila v neofašistické hnutí Lapua, jehož hrozba však byla zažehnána spoluprací demokratických stran v třicátých letech. Nesmazatelnou roli sehrál i prezident Svinhufvud, který využil svá výjimečná práva a proti ozbrojenému povstání Lapuy v roce 1932 zasáhl. Faktem zůstává, že v mladé Finské republice všechny menšiny měly problematičtější postavení a setkávaly se v jisté míře s předsudky a xenofobií. Pozice Židů byla ještě komplikovanější, jelikož Židé byli spojováni s ruským bolševismem - jistí všeobecně známí sovětské bolševičtí vůdci byli Židé.⁴⁶⁾

44) *Encyclopedia Judaica*, vol.6, col. 1295-1299.

45) *Hom, Frank, Jewry in Finland*, virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=26476.

46) *Harviainen, Tapani, The Jews of Finland and World War II*.

Vliv nacistické rasové politiky ve Finsku v letech 1938-1939

Ještě předtím, než se dostaly zprávy o perzekucích Židů v Třetí říši do Finska, musely finské autority zaujmout postoj vůči přílivu uprchlíků či návštěvníků z Německa. Finská státní policie zotřila svůj dohled nad cizinci v zemi. Zprávy z různých místních policejních okrsků v roce 1937 mluví o Němcích cestujících v „hejnech“ a zmiňují také návštěvy příslušníků Hitlerjugend šířících nacistickou propagandu ve finských městech. Židé naopak hledali ve Finsku azyl, protože finská politika vůči uprchlíkům byla do roku 1939 mírnější než politika ostatních skandinávských zemí, mezi uprchlíky nebylo rozlišováno, zda jde o Židy či jiné cizince.

Poprvé silněji zaregistrovala finská veřejnost a vláda konkrétní důsledky nacistické německé rasové politiky, když přijeli na jaře 1938 do Finska židovští uprchlíci z Německa, Rakouska a Československa. Po obsazení Rakouska Německem na jaře 1938 migrace do Finska vzrostla tak, že fungoval pravidelná plavební řád pro lodě z německých baltských přístavů jako Štětín. Pro většinu uprchlíků bylo Finsko jen přestupní stanicí. Finský tisk otevřeně informoval veřejnost o událostech v Rakousku a v Německu a mnoho Finů navštěvujících Německo vidělo hrubé zacházení s Židy na vlastní oči. I přes vzájemné vazby Finska a Německa, jako např. Jägers – finské vojenské jednotky trénované během 1. světové války v Německu pro akce proti Rusům - či německý zásah během občanské války ve Finsku, který dopomohl tzv. bílým k porážce tzv. rudých, finská veřejnost z většiny s nacistickou rasovou politikou nesouhlasila. Těch, kteří patřili mezi aktivní členy pro-německy orientovaných organizací a byli v kontaktu s německými vyslanci, bylo pouze několik a většinou jedna osoba byla členem více spolků. Mnoho pro-německy orientovaných veřejně činných osob nebylo schopno přijmout ve svém vědomí důkazy a zprávy o nacistických perzekucích Židů až do roku 1943 a finská inteligence skoro nevedla veřejné diskuse na toto téma do roku 1942.⁴⁷⁾

Pro zahraniční sekci NSDAP (*Auslands Abteilung*) bylo od začátku 30.let zvykem organizovat speciální místní „podpůrné body“ (*Stutzpunkte*), skupiny příznivců (*Ortsgruppe*) v různých zemích, velitelé těchto skupin měli získávat informace o lidech židovského původu a sledovat jejich pohyb v zemi. Ve Finsku působil také vůdce zasláný z Německa s titulem *Hohheitsträger*. Také policie SS umisťovala své lidi v zahraničí, ve Finsku však státní policie (Valpo) přítomnost takového zástupce odmítala. Pro koordinaci sociálních a jiných aktivit Němců žijících ve Finsku založila

47) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str. 35-63.

místní nacistická skupina speciální organizaci *Deutsche Kolonien*. Finská státní policie věděla o tom, že řada Němců ve Finsku byla zapletena do špionáže a že do Finska přijížděly i speciálně cvičené nacistické rodiny zajímající se o komerční a průmyslový sektor. Mnoho těchto Němců dostávalo měsíční plat od Gestapa či německé vojenské výzvědné služby (*Abwehr*). Po berlínských olympijských hrách v roce 1936 přijela do Finska další vlna německých turistů, která byla sledována finskou státní policií.⁴⁸⁾

Oficiální finské metody při jednání s židovskými uprchlíky v létě 1938 byly později kritizovány. Ačkoliv některé nežidovské kruhy vyjadřovaly veřejně podporu Židům, odpovědnost za pomoc uprchlíkům byla povětšinou dána židovským kongregacím ve Finsku. Malá židovská komunita ve Finsku čelila při zajišťování pomoci mnoha praktickým problémům. Nejdříve byly založeny tři organizace pro pomoc židovským uprchlíkům ze střední Evropy a v srpnu 1938 byla ustavena speciální komise při administrativním vedení helsinské komunity. Některým uprchlíkům byla zajištěna práce, většina z nich však zůstávala závislá na pomoci. Helsinské kongregaci pomáhaly i další dvě kongregace ve městech Turku a Viipuri, náklady byly rozděleny v poměru: 55% helsinská kongregace a zbytek si rozdělily dvě další. Židovská komunita ve Finsku byla také v kontaktu s židovskými organizacemi v zámoří, např. s American Jewish Joint Distribution Committee (JDC) a s Hias-Ica-Emigration Association (Hicem). Když propukla ve Finsku Pokračující válka roku 1941, JDC a další organizace oznámila Helsinkám, že veškerou pomoc zastaví.⁴⁹⁾

48) *Tamtéž.*

49) *Tamtéž.*

3. ŽIDÉ VE FINSKÉ ARMÁDĚ

Zimní válka

Za druhé světové války Finsko bojovalo dvě války proti Sovětskému svazu. První, Zimní válka (listopad 1939 - březen 1940), skončila mírem z Moskvy, na jehož základě se Finsko muselo vzdát jihovýchodních oblastí ve prospěch Sovětského svazu. Zatímco během Zimní války v letech 1939-1940 Německo zůstalo striktně neutrální na základě paktu Molotov-Ribbentrop, Velká Británie a Francie plánovala intervenci ve prospěch Finska. Vojenská služba byla ve Finsku povinná pro každého občana mužského pohlaví. V roce 1939 žilo ve Finsku okolo 1,700 Židů a z toho bylo povoláno 260 mužů a přibližně 200 posláno na frontu během Zimní války. Bylo zde i několik židovských dobrovolníků přicházejících z Evropy a zoufale hledajících způsob, jak uniknout nacistické perzekuci. 15 mužů na frontě zahynulo, což bylo okolo 8% z celkové židovské populace a v porovnání s jinými komunitami poměrně velká ztráta. Je však zřejmé, že Zimní válka pro Židy nepředstavovala ideologický problém, jak ukazuje i výrok židovského veterána: „Zimní válka nám dala pocit hlubšího uvědomění si, co to znamená být Finy a patřit do Finska, více než kdykoliv předtím v naší historii.“⁵⁰⁾ Také když bylo obsazeno Viipuri (Vyborg) Sovětským svazem, Židé (okolo 300 osob) se vystěhovali z města společně s Finy.⁵¹⁾

Válka sjednotila Židy s Finskem silněji než cokoli předtím, dle některých kruhů svým úsilím dokázali, že jsou skutečnými Finy. Všeobecný postoj k Německu v té době nebyl příliš vřelý, jelikož Německo jednalo se Sovětským svazem.

Pokračovací válka

Po útoku Německa na Sovětský svaz v létě 1941 se Finsko stalo německým spojencem. Velká Británie vyhlásila Finsku válku v prosinci 1941. Druhá, Pokračovací válka, skončila příměřím v září 1944. K územím ztraceným během Zimní války přibyla ještě oblast Petsama. Podmínky příměří byly potvrzeny v Pařížské mírové dohodě z roku 1947.

Finsko však ve skutečnosti nebylo nikdy spojencem Německa a na konci války v zimě 1944-45 finské ozbrojené síly vyháněly německé vojsko z Laponska, které bylo ničeno Němci během jejich ústupu do Norska. Ve Finsku sice byly za 2.světové války

50) *Harviainen, Tapani, The Jews of Finland and World War II.*

51) *Encyclopaedia Judaica, Jerusalem, vol.6, col.1298.*

jednotky Wehrmacht a Waften-SS, ale nikdy sem nebyla poslána jednotka Einsatzgruppe.

Finští Židé i přes strach a nejistotu doby zůstávali loajální vůči své vlasti. Židovský časopis *Makkabi* prohlásil v prosinci roku 1942, že Židé bojovali „za svobodu a nezávislost Finska“. Přátelský vztah s Německem v boji během Pokračovací války nijak nezměnil status Židů ve Finsku a finské armádě. Židé s finským občanstvím sloužili ve finské armádě, v ženských dobrovolných obranných sborech a v jiných službách po boku Finů. Stejná situace byla i u všech ostatních menšin: Tatarů, Rusů, Romů a Sámů. Spojenectví s Německem se během války zdálo vzdálené a teoretické, ne každý přišel do kontaktu s německými jednotkami ve Finsku. Mnoho židovských vojáků o dané věci skutečně nepřemýšlelo až do konce války. Mnoho Židů umělo německy, což by nahrávalo možným přátelstvím s Němci. Žádný vážný incident nebyl nahlášen, ale někteří Židé se necítili úplně v bezpečí. Židovský původ těchto vojáků nebyl Němcům utajen. Na jedné unikátní fotografii z té doby můžeme vidět v zasněženém lese lepenkový stan s kamny, komínem a řadou vojáků stojících před stanem. Tento stan je polní synagoga, tzv. „Scholka Shul“, postavená pro židovské vojáky na frontě blízko řeky Svir ve východní Karélii. Polní synagoga se svitky Tóry byla nepochybně velmi ojedinělým úkazem v armádě bojující na německé straně za 2.světové války.⁵²⁾ Němci o synagoze věděli, ale do těchto věcí nezasahovali. Někteří židovští vojáci dokonce rádi ukazovali rituály spojené se svým náboženstvím, aby Němce provokovali, ti však byli spíše překvapeni než pobouřeni. Finští důstojníci Židy spíše bránili, a když se jich na tyto vojáky Němci dotazovali, říkali, že mezi nimi a ostatními Finy není rozdílu. Židovští vojenští lékaři se starali o německé pacienty a zachraňovali jejich životy a přitom riskovali i své životy.

Jelikož většina členů obcí v Helsinkách a Turku používala švédštinu, znamenala pro některé služba v armádě šanci být v bližším kontaktu s finsky mluvící většinou. Toto fungovalo na obě strany, protože také mnoho jejich finských spolubojovníků se nikdy předtím neseťkalo s Židem. Vztahy mezi oběma skupinami byly všeobecně dobré, ačkoliv někteří Židé se setkali s antisemitskými komentáři, když dávali najevo svou víru. Někdy židovství mohlo představovat i překážku na cestě za úspěšnou vojenskou kariérou. Všeobecný postoj vůči Židům v armádě mohl být také jedním z důvodů, proč pouze několik Židů sloužilo v ozbrojených silách, což bylo zřejmé u přístupu k rezervním důstojnickým armádním sborům. John Anker vzpomíná na své překvapení, když nebyl

52) *Harviainen, Tapani, The Jews of Finland and World War II.*

vyslán zpět z námořní akademie k jednotkám. O poněkud odlišném přístupu k finským Židům v armádě svědčí i fakt, že Asociaci židovských vojáků nebylo umožněno připojit se k federaci během války, jelikož federace měla za vhodnější držet židovské vojáky stranou. Někteří židovští vojenští lékaři mělo pocit, že jejich služba neodpovídá jejich odborným znalostem. Vyšší úředník státní policie, Ari Kauhanen, se pokusil Židy určené ke službě ve štábu přemístit jinam s vysvětlením, že nejsou „skuteční Finové“ a že by to mohlo mít špatný vliv jak na Němce, tak na Finy, jejichž názor se v poslední době obrátil ve prospěch Německa.

Rautkallio poukazuje na to, že většina Židů v armádě vnímala sama sebe především jako finské vojáky, jejich židovství bylo druhotné. Max Jacobson vzpomíná na službu ve svém praporu s tím, že cítil jiný, protože byl velmi mladý a z města, své židovství v této spojitosti vůbec nezmiňuje.

Během obou válek bylo v boji zabito 23 finských Židů. K uctění jejich památky jsou každoročně jejich jména vytištěna v židovském kalendáři, který vydává spolek Bikur Cholim⁵³⁾ v Helsinkách. Žádný Žid neodmítl nastoupit do vojenské služby na základě svého pacifistického přesvědčení nebo židovského původu. Někteří Židé sloužili jako velitelé jednotek, jeden jako kapitán a velitel batalionu. Není znám žádný případ, že by německý voják odmítl spolupracovat s finským židovským důstojníkem. Postoj Němců k židovským vojákům ve finské armádě by se dal popsat jako „udivený“, ale „korektní“. Několik židovských důstojníků byla vyznamenána německým Železným křížem za statečnost v boji, ale odmítla ho přijmout. Major Leo Skurnik byl potomkem jedné z nejstarších židovských rodin kanonistů, sloužil jako lékař a organizoval evakuaci německé polní nemocnice, čímž zachránil životy více než 600 německých důstojníků a ostatních vojáků. Vyznamenání odmítl jako Žid přijmout. Kapitán Solomon Klass zachránil německou skupinu vojáků, která byla obklíčena Sověty. O dva dny později za ním přišli němečtí důstojníci a nabídli mu Železný kříž, on však odmítl s tím, že je Žid a jejich medaili nechce. Třetím vyznamenaným Židem měla být zdravotní sestra, která však Železný kříž také nepřijala.⁵⁴⁾ Židovští vojáci věděli o antisemitismu v Hitlerově Německu a masovém vraždění, brutalita holocaustu však vyšla plně na povrch až na podzim roku 1944. Vědomí příslušnosti k finské armádě však dávalo Židům pocit bezpečí.

53) „Bikur Cholim: navštěvování nemocných. Základní micva zdůrazňovaná talmudskými učenci...“Návštěva“ znamená poskytnutí praktické pomoci nemocným a úlevy v jejich utrpení, odtud instituce spolků bikur cholim.“ *Ja'akov Newman, Gavri'el Sivan, Judaismus od A do Z, Sefer, Praha 2004, str.23.*

54) Bayel, Rachel, *While Jews Serve in My Army I Will not Allow Their Deportation, Jewish Quarterly, Summer 2006, No. 202*

Problém vlastní identity finských Židů bojujících na straně nacistů vyvstal až po válce, ale většina finských Židů to cítila jako povinnost vůči Finsku jako zemi, jež jsou občané. V roce 1981 byla v Helsinkách založena asociace *Židovští váleční veteráni ve Finsku* a hned v prvních letech získala 84 členů, více než 10% členů celé komunity.⁵⁵⁾ Předpokládá se, že Němci požadovali likvidaci židovských komunit ve Finsku, ale navzdory tomuto silnému tlaku finské vládní autority, vedené polním maršálem Mannerheimem, odmítli udělat jakýkoliv krok k tomuto cíli, včetně uvedení protižidovských zákonů do praxe. Veřejnost byla přesvědčena, že žádná „židovská otázka“ ve Finsku neexistuje a finský předseda vlády J.W.Rangell tlumočil tento názor v červenci 1942 Heinrichu Himmlerovi. H.Arendtová ve své knize *Eichmann v Jeruzalémě* se k tématu Židů za 2.světové války ve Finsku zmiňuje takto: „Během konference ve Wannsee varoval dr.Martin Luther ze zahraničního úřadu před velkými obtížemi, s nimiž se konečné řešení může setkat ve skandinávských zemích, zvláště pak v Norsku a Dánsku. (K okupaci Švédska nikdy nedošlo a Finsko, ačkoli stálo ve válečném konfliktu na straně Osy, bylo jedinou zemí, kde se nacisté židovské otázky téměř nedotkli. Tuto překvapivou výjimku pro Finsko, kde žilo okolo dvou tisíc Židů, lze vysvětlit velkým obdivem, který pro tento národ měl Hitler, a snad proto ho nechtěl ohrožovat a ponižovat vydíráním.)...“⁵⁶⁾ Podle jiných pramenů se však dovídáme, že německá strana nebyla k židovské otázce ve Finsku až tak laxní. Tapani Harviainen se zmiňuje o židovských občanech Finska žijících na Němci okupovaných územích. Jejich úspěšný návrat do Finska byl až výsledkem intenzivních diplomatických jednání mezi Berlínem a Helsinkami na jaře roku 1943.⁵⁷⁾ A.Kimel zmiňuje vliv osobního lékaře Heinricha Himmlera, Felixe Kerstena, narozeného v Estonsku a žijícího ve Finsku, který v roce 1942 cestoval s Himmlerem do Finska a za jeho zády radil finské vládě, jak se diplomaticky vyhnout německým požadavkům na deportaci finských Židů. Kimel dokonce tvrdí, že finští Židé přežili právě díky působení doktora Kerstena.⁵⁸⁾

Je zřejmé, že politika finských úřadů vůči Židům se velmi lišila od situace v Německu nebo u jiných spojenců Německa či v okupovaných zemích. Jedním z hlavních důvodů byla osobnost velkého finského vůdce Carla Gustava Mannerheima

55) *Harviainen, Tapani, The Jews of Finland and World War II.*

56) *Hannah Arendtová, Eichmann v Jeruzalémě – zpráva o banalitě zla, Mladá fronta, Praha 1995, str.228-229.*

57) *Harviainen, Tapani, The Jews of Finland and World War II.*

58) *Kimel, Alexander, The Heroic Rescuers, www.kimel.net/rescuers.html.*

(1867-1951), který sloužil jako generál v carské ruské armádě a jako důstojník osobní stráže carevny, doprovázel také cara Mikuláše II. a carevnu při jejich korunovaci v Moskvě roku 1896. Byl také vědcem a cestovatelem. Po ruské revoluci roku 1917 se stal vůdcem finské armády, která stála na straně tzv. bílých za občanské války. V letech 1927 až 1939 vybudoval systém opevnění podél hranice se SSSR, známé jako „Mannerheimova linie“, jejíž prolomení stálo Sověty v roce 1939 mnoho sil.

Mannerheimovo válečné snažení bylo úplně odlišné od Němců, s kterými bojoval po boku. Zejména chtěl získat zpět finské území ztracené v Zimní válce a udržet zemi nezávislost. Netoužil po zničení SSSR, protože, jak sám jednou řekl, „Rusko bude vždy náš soused.“⁵⁹⁾ Nikdy se neřídil Hitlerovou rasovou politikou, naopak potvrdil finským Židům rovná práva s křesťanskou většinou.

Jednou z klíčových bitev 2. světové války byl útok a obléhání Leningradu. Na konci srpna 1941 bylo město obklíčeno ze všech stran Němci a finskými jednotkami, které drželi pozici téměř kolem celého Ladožského jezera. Rusové měli pod kontrolou pouze část jihovýchodního břehu. Téměř milion obyvatel Leningradu zemřelo hlady a zimou během neobvykle tuhé zimy na přelomu roku 1941-42, protože Němci zničili zásoby jídla při bombardování. Jedinou cestou dovnitř a ven z města bylo Ladožské jezero, proto zde byla vybudována za velmi těžkých podmínek cesta, zvaná „cesta života“, vedoucí přes zamrzlé jezero z Leningradu na neokupované sovětské území. Díky tomuto spojovacímu „kanálu“ byly z Leningradu evakuovány sta tisíce dětí, nemocných a zraněných během roku 1941-42 a do města bylo přiváženo jídlo, zbraně a munice. Kdyby nebylo této cesty, Leningrad by nikdy nemohl přežít a bojovat proti Němcům. Finské jednotky umístěné kolem jezera mohly tuto „cestu života“ jednoduše zničit. Hitler na začátku války prohlásil, že Leningrad srovná se zemí. Nestalo se tak jednoduše, protože Mannerheim nechtěl, aby se tak stalo, a odmítl nařídít svým jednotkám, aby zaútočily na „cestu života“. Mannerheimovo rozhodnutí zachránilo významné město a také 150 000 Židů, kteří zde žili a pracovali v době obléhání.

Další důležité Mannerheimovo rozhodnutí se týkalo dvou námořních přístavů, Murmansk a Archangelsk, v severním SSSR, které používala Velká Británie a USA pro arktické konvoje dovážející zbraně, munici, dopravní prostředky a jídlo. Němci často žádali Mannerheima, aby bombardoval železnice vedoucí do přístavů a odřízl komunikace vedoucí na sever. Na začátku roku 1943 přijel Hitler na den do Finska

59) Bayel, Rachel, *While Jews Serve in My Army I Will not Allow Their Deportation*, *Jewish Quarterly*, Summer 2006, No. 202

pogratulovat Mannerheimovi k 75. narozeninám, Mannerheim tehdy Hitlera ujistil, že finská armáda zahájí operace na severu po pádu Leningradu, což byl evidentně tah pro získání času, protože Mannerheim nechtěl, aby Hitler porazil Sovětský svaz.⁶⁰⁾

V srpnu 1944 byl Mannerheim zvolen finským prezidentem a zahájil mírová jednání se SSSR. Mírová smlouva byla podepsána v září 1944 a dle této dohody Finsko započalo vojenské akce proti německým jednotkám nasazeným v Laponsku. V těchto akcích byli také nasazeni finští židovští vojáci.

Na finský Den nezávislosti, 6. prosince roku 1944, navštívil prezident Mannerheim synagogu v Helsinkách, kde byla vzdána čest židovským vojákům padlým v boji. Když Mannerheim roku 1951 zemřel, židovská komunita darovala velkou částku peněz *Mannerheimovu fondu péče o děti* jako výraz vděčnosti za obranu rovnoprávnosti Židů ve Finsku.⁶¹⁾

60) *Tamtéž.*

61) *Harviainen, Tapani, The Jews of Finland and World War II.*

4. ŽIDOVŠTÍ UPRCHLÍCI NA ÚZEMÍ FINSKA

Situace Židů, kteří přišli do Finska jako uprchlíci a neměli finské občanství, byla odlišná. Persekuce Židů v jiných zemích pod tlakem a řízením německých nacistů přinesla do Finska vlny uprchlíků, kteří zde však byli přijati jen velmi neochotně. Finské úřady byly znepokojeny narůstajícími počty příchozích a zpřísnily pravidla týkající se vstupu do země obzvláště poté, co zjistily, že zpáteční víza uprchlíků byla neplatná. Uprchlíci museli poté podepsat formulář, v němž prohlásili, že už se do Finska nikdy nevrátí. Poté, co úřady zamítly vstup 60ti uprchlíkům ze Štětína cestujícím na lodi Ariadne, počet přicházejících se snížil. Většina z 500 uprchlíků, kteří sem dorazili v létě roku 1941, pokračovala do Švédska nebo USA. Na začátku pokračující války bylo ve Finsku přibližně 150 židovských uprchlíků převážně z Německa, Rakouska a Polska.⁶²⁾

Hlavní zodpovědnost za péči o uprchlíky leželo na židovských kongregacích ve Finsku. Byla založena komise pro uprchlíky zabývající se těmito záležitostmi. Stát na uprchlíky finančně nepřispíval, a tak kongregace zůstaly závislé na svých zdrojích a na pomoci ze zahraničí, např. Od židovských organizací jako *American Jewish Joint Distribution Committee*. Někteří uprchlíci zůstali u židovských rodin a někteří našli práci. Sociálně-demokratická strana pomáhala politickým uprchlíkům a další komunity či jednotlivci také podali pomocnou ruku.⁶³⁾

Pracovní tábory

Leopold Basch, jeden z uprchlíků, řekl: „Do června 1941 jsme žili relativně klidně a nerušeně.“⁶⁴⁾ Sylvi-Kyllikki Kilpi, člen parlamentu, který se zajímal o situaci uprchlíků již dříve, poznamenal, že před rokem 1941 postoj vlády a úřadů k uprchlíkům byl stále vcelku mírný.⁶⁵⁾

Na začátku roku 1941 byl však sestaven nový vládní kabinet a státní policie (Valpo) získala nového šéfa, Arna Anthoniho. Když vypukla Pokračovací válka v létě

62) Torvinen, Taimi, *Kadimah: Suomen juutalaisten historia*, Helsinki, Otava, 1989, str. 124.

63) Smolar, Rony, *Setä Stiller Valpon ja Gestapon välissä*, Helsinki, Tammi, 2003, str. 124.

64) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str 93.

65) Torvinen, Taimi, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, Helsinki, Otava, 1984, str. 163.

1941, židovští uprchlíci byli přemístěni z měst na venkov, kromě několika těch, jejichž práce byla považována za podstatnou, a těch, kteří byli vzati do vazby. Důvodem přemístění, který uvedla státní policie, bylo předejít tomu, aby se uprchlíci dostali do kontaktu s německými vojáky přicházejícími do měst. Židovské kongregace neprotestovaly. Většina uprchlíků byla přemístěna na farnosti Hauho a Lammi a zde ponechána svému osudu, žádné ubytování jim nebylo zajištěno a ostatní přípravná opatření úřadů také selhala. Kvůli válce byla pozastavena i pomoc ze zahraničí a židovské komunity zoufale hledaly prostředky pro zajištění uprchlíků. Nakonec si vzaly půjčku, aby je mohly dále podporovat, a snažily se získávat peníze, kde to šlo. Kongregace se také pokusily sehnat uprchlíků práci, ale státní policie se o jejich návrhy nezajímala.⁶⁶⁾

V březnu roku 1942 okolo 40ti židovských uprchlíků bylo povoláno k nuceným pracím stejně jako dalších 68 000 lidí. Byli odvezeni do pracovního tábora v Salle v Laponsku, což vzbudilo velkou pozornost u jejich podporovatelů, protože se tím uprchlíci dostali do blízkosti německých jednotek. Arno Anthoni však trval na tom, že toto opatření je jen dočasné.⁶⁷⁾

V táboře byli Židé izolováni⁶⁸⁾ a někdy se setkali i s tvrdým zacházením. Někteří uprchlíci tvrdili, že museli pracovat, dokud jim z nehtů netekla krev⁶⁹⁾, a procházející němečtí důstojníci se jim posmívali.⁷⁰⁾ Podmínky byly "vojenské"⁷¹⁾ a oblečení uprchlíků nedostačující v chladném klimatu.⁷²⁾ Kongregace mnohokrát žádala, aby byli uprchlíci přemístěni jinam.⁷³⁾ V červnu byli přesunuti do tábora v Kemijärvi, kde však nebyli o nic šťastnější⁷⁴⁾, jeden dokonce spáchal sebevraždu.⁷⁵⁾ Podmínky byly možná mírně lepší⁷⁶⁾, Židé se však nadále obraceli na své vlivné přátele. Jejich neustálé petice za

66) *Tamtéž*, str. 164-165.

67) *Torvinen, Taimi, Kadimah: Suomen juutalaisten historia, Helsinki, Otava, 1989, str. 138.*

68) *Székely v Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, Porvoo-Helsinki-Juvy, WSOY, 1979, str.102.*

69) *Weber a Székely v Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 103-104.*

70) *Zilbergas v Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 102.*

71) *Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, str 115-116.*

72) *S. Kollmann v Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 17.*

73) *Torvinen, Taimi, Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella, str. 167.*

74) *Tamtéž*, str. 166-167.

75) *Kilpi v Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 109.*

76) *Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, str. 121-122.*

dovolenou a propuštění státní policii provokovaly a ta o nich poté prohlašovala, že jsou líni a nespolupracují.⁷⁷⁾ V hlášení se tvrdilo, že předstírají nemoci a lelkují.⁷⁸⁾ Státní policie nikdy nevyhověla jejich peticím, ale vojenští úředníci nebyli tak přísní a občas udělovali volno či dokonce propustku z nucených prací.⁷⁹⁾ V červenci byli uprchlíci přemístěni na jih na ostrov Suursaari ve Finském zálivu. Státní policie se domnívala, že zde nebudou moci být v kontaktu se svými přáteli.⁸⁰⁾

Situace na Suursaari se nezměnila. Hlavní činností uprchlíků bylo stáčení kotoučů ostnatého drátu, což dle jejich předáka byla jedna z nejjednodušších prací.⁸¹⁾ Židovští uprchlíci protestovali, stěžovali si na rozedrané ruce do krve a na zákaz používání nástrojů.⁸²⁾ Kvůli nízké produktivitě jim byla snižována výplata.⁸³⁾

Deportace

Na podzim roku 1942 bylo zlikvidováno norské židovstvo, více než polovina norských Židů byla zavražděna, většina přeživších byla mezi uprchlíky do Švédska. Ve Finsku na začátku Pokračovací války se Valpo a Gestapo dostalo do bližšího kontaktu a zintenzivnělo vzájemnou spolupráci.⁸⁴⁾ Gestapo nabídlo Valpu, že přijme všechny podezřelé cizince a kriminálníky z jiných zemí, které Finsko považovalo za nežádoucí.⁸⁵⁾ Finská politika vůči uprchlíkům byla zpřísněna a státní policie začala kontrolovat původ cizinců zůstávajících ve Finsku.⁸⁶⁾ Podezření bylo dále přizívováno faktem, že jistá svědectví spojovala několik židovských uprchlíků se špionáží a jinými zločiny. Tato skutečnost ovlivnila postoj ke všem židovským uprchlíkům.⁸⁷⁾

Rautkallio předpokládá, že vzrůstající nedůvěra státní policii vůči uprchlíkům byla z části zapříčiněna činností jednoho z uprchlíků. Doktor Walter Cohen byl velmi

77) Rautkallio, Hannu, *Ne kahdeksan ja Suomen omatunto: Suomesta 1942 luovutetut juutalaispakolaiset*, Espoo, Weilin+Göös, 1985, str. 94, 96-98.

78) *Tamtéž*, str. 97-98.

79) Suominen, Elina, *Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*, str. 107-108.

80) Valpo v Torvinen, Taimi, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, str. 169.

81) Rautkallio, Hannu, *Ne kahdeksan ja Suomen omatunto: Suomesta 1942 luovutetut juutalaispakolaiset*, str. 100.

82) S. Kollmann v Suominen, Elina, *Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*, str. 18.

83) Valpo v Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str. 124.

84) *Tamtéž*, str. 125.

85) Suominen, Elina, *Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*, str. 62.

86) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str. 100, 106.

87) Rautkallio, Hannu, *Ne kahdeksan ja Suomen omatunto: Suomesta 1942 luovutetut juutalaispakolaiset*, str. 75.

oblíbený ve svém domovském městě Pietarsaari a měl i přátele na vysokých místech. Ostře kritizoval zacházení s uprchlíky a nakonec byl zatčen za porušení cestovních omezení. V září 1942 dokonce utekl z pracovního tábora na Suursaari. Ve stejné době bylo prověřováno povolení Cohenovy rodiny k pobytu, stejně jako i povolení jiných uprchlíků. Nyní se však policie zaměřila na Cohenovy velice důkladně a 10. září prodloužení pobytu zamítla.⁸⁸⁾

27. října 1942 devět židovských uprchlíků z pracovního tábora na Suursaari bylo předvedeno na velitelství Valpo v Helsinkách. Měli být předáni Gestapu v Estonsku s přibližně dvaceti dalšími cizinci. Na cestě ze Suursaari se jim podařilo poslat lístek Abrahamu Stillerovi, významnému představiteli Helsinské židovské obce a bratru slavného divadelního manažera Mauritze Stillera. Abraham Stiller začal okamžitě jednat a kontaktoval společně s přáteli několik vlivných lidí. Zpráva se rozšířila i k prezidentu Risty Rytimu a maršálu Mannerheimovi⁸⁹⁾, až se dostala i do tisku. 30. října byl již Martin Sandberger, šéf Gestapa v Estonsku, informován, že 27 osob je na cestě do Tallinu. Akce byla však díky intervencím zrušena v poslední minutě. Ministr financí Väinö Tanner, jednající jako nejvyšší činitel vládního kabinetu, jelikož předseda vlády J. W. Rangell a ministr vnitra Toivo Horelli byli na lovu losů mimo město, celou záležitost odložil. Rozhodl, že věc bude řešena až po návratu předsedy vlády. Arno Anthoni, šéf Valpo, byl na stejném lovu jako premiér a ministr, takže za něj jednal jeho zástupce Ville Pankko.⁹⁰⁾

V několika finských denících se vedla diskuse o právu azylu pro uprchlíky a významní intelektuálové napsali petici, v které vyjádřili přesvědčení, že reputace Finska ve světě by mohla být deportací vážně poškozena. Členové židovské kongregace apelovali na ministry. Byla sepsána další petice, kterou podepsalo více než pět set lidí z Pietarsaari, aby podpořili Waltera Cohena, jehož jméno bylo na seznamu deportovaných.⁹¹⁾

88) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str 180-194.

89) Harviainen, Tapani, *The Jews of Finland and World War II*.

90) Torvinen, Taimi, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, str. 190-192.

91) Tamtéž, str. 192-195.

Vláda diskutovala celý případ na neoficiálním setkání 3. listopadu a navzdory odporu několika ministrů bylo rozhodnutí přenecháno ministru Horellimu. Ministr sociálních věcí, K.-A. Fagerholm hrozil rezignací, ale byl ujištěn prezidentem Rytim, že uprchlíci nebudou deportováni.⁹²⁾ Proto ho a také celou židovskou komunitu překvapilo, když již věřili v pozitivní výsledek celé záležitosti⁹³⁾, že 6. listopadu bylo 8 židovských uprchlíků (pět židovských mužů a tři členi jejich rodin) posláno Gestapu v Tallinu.⁹⁴⁾ Oficiálně byli muži obviněni ze špionáže a jiných kriminálních aktivit, čtyři z nich měli údajně policejní záznam za menší delikty. Na palubě stejné lodi bylo také deportováno dalších devatenáct osob, většina Estonců a Sovětů podezřelých ze špionáže a podpory komunismu.

Navzdory skutečnosti, že protesty neodvrátily deportaci 8 židovských uprchlíků, jistých kroků dosaženo bylo, mezi těmito osmi byli pouze dva z devíti mužů přivezených do Helsinek ze Suursaari.⁹⁵⁾ Ostatní, včetně Waltera Cohena, byli odvezeni zpět na ostrov.⁹⁶⁾

Mezi osmi Židy, kteří byli posláni do Tallinu na palubě lodi S/S Hohenhörn, byli Elias Kopelowsky, Hans Robert Martin Korn, Hans Eduard Szübilski, Heinrich Huppert a jeho syn Kurt, Georg Kollmann a jeho žena Janka a syn Franz Olof.⁹⁷⁾ Dle stanoviska ministra vnitra ztratili své právo na azyl kvůli svým činům.⁹⁸⁾ Ministr Horelli trval na tom, že jsou to „sabotéři, špehové a zloději“ a že celá záležitost nemá nic společného s rasovou příslušností.⁹⁹⁾ Huppert a Korn měli ve Finsku záznam v trestním rejstříku, Huppert porušil pravidla přidělového systému a Korn, který byl dobrovolníkem v Zimní válce, si odpykal trest v délce 10ti měsíců ve vězení. V dokumentech státní policie jsou ve spojitosti s Kopelowským a Georg Kollmanem uvedeny zločiny jako zpronevěra a padělání. Szübilski byl podezřelý jako špeh.¹⁰⁰⁾

Dle Anthoniho byli deportovaní vybráni Horellim, který seznam konzultoval s ministrem vnitra Rolfem Wittingem a s Erikem Castrénem, právním poradcem ministerstva.¹⁰¹⁾ V Castrénově prohlášení stojí, že „udělení azylu cizincům ve Finsku

92) *Tamtéž*, str. 195-196.

93) *Torvinen, Taimi, Kadimah: Suomen juutalaisten historia*, str.145; *J. Jakobson v Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str 216.

94) *Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*, str. 154-155.

95) *Tamtéž*, str. 148.

96) *Torvinen, Taimi, Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, str. 241.

97) *Tamtéž*, str. 197-198.

98) *Tamtéž*, str. 216.

99) *Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str 230.

100) *Tamtéž*, str. 231-233

101) *Tamtéž*, str. 226.

závisí zcela, dle mezinárodního i státního finského práva, na vlastním uvážení příslušných finských úřadů." Toto prohlášení je však datováno 14. prosince, tudíž bylo vydáno až po deportaci.¹⁰²⁾ Někdy bývá i naznačeno, že výběr byl náhodný.¹⁰³⁾

Z Tallinu byli Židé převezeni do Berlína a odsud do koncentračního tábora Osvětim-Birkenau. Po příjezdu Janka a Franz Olof Kollman, Elias Kopelowsky a Huppert se svým synem byli posláni přímo do plynových komor. Szübilski byl později zastřelen. Podrobnosti smrti Hanse Korna jsou neznámé, ale dle Georga Kollmanna byl poslán do Varšavy.¹⁰⁴⁾ Suominen předpokládá, že mohl být jedním z vězňů, kteří byli posláni na „vyčištění zbytků“ zničeného varšavského ghetta a byli poté zabiti, aby nezůstali očití svědci.¹⁰⁵⁾ Pouze Georg Kollman, bývalý občan Rakouska, přežil, po válce však emigroval do Izraele.¹⁰⁶⁾ Různé prameny tvrdí, že Janka Kollmann s dětmi opustila Finsko dobrovolně.¹⁰⁷⁾ Georg Kollmann toto tvrzení nemůže podepřít, jelikož byl po celou cestu od své rodiny oddělen.¹⁰⁸⁾ V každém případě rozhodnutí o jeho deportaci zahrnovalo i jeho rodinu.¹⁰⁹⁾

Přesun do Švédska

V březnu 1943 byla sestavena nová vláda s Edwinem Linkomiesem v čele. Situace uprchlíků se s novou vládou zlepšila. Někteří na Suursaari byli uvolněni z nucených prací a zbytek byl přesunut na farmářské práce v Jokioinen.¹¹⁰⁾ Horelli se vůbec nezabýval žádostmi cizinců židovského původu o udělení finského občanství, nyní však brány v úvahu a ve většině případů bylo občanství uděleno.¹¹¹⁾ Anthoni vyjádřoval svůj odpor, poukazujíc na to, že tito lidé jsou nepřáteli finského spojence Německa, a mohou poškodit Finsko.¹¹²⁾ Na podzim téhož roku byli zbývající Židé v Jokioinen propuštěni z nucených prací.

102) *Castrén v tamtéž, str. 226.*

103) *Brusiin v Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 259; Torvinen, Taimi, Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella, str. 199.*

104) *Kollmann v Rautkallio, Hannu, Ne kahdeksan ja Suomen omatunto: Suomesta 1942 luovutetut juutalaispakolaiset, str. 201.*

105) *Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 166-167.*

106) *Harviainen, Tapani, The Jews of Finland and World War II.*

107) *Jakobson, Max, Väkivallan vuodet: 20. Vuosisadan tilinpäätös I., Helsinki, Otava, 1999, str. 174; Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, str 225-226; Torvinen, Taimi, Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella, str. 216.*

108) *Rautkallio, Hannu, Ne kahdeksan ja Suomen omatunto: Suomesta 1942 luovutetut juutalaispakolaiset, str. 201.*

109) *Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 117.*

110) *Torvinen, Taimi, Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella, str. 241.*

111) *Tamtéž, str. 210-211.*

112) *Anthoni v Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 210-211*

Nedlouho po deportaci do Tallinu ministerstvu vnitra začalo plánovat přemístění zbylých židovských uprchlíků do Švédska. S tímto plánem souhlasila veřejnost i uprchlíci samotní, židovské kongregace i státní policie a také Sociálně-demokratická strana, která hrála důležitou roli v záležitosti uprchlíků od začátku.¹¹³⁾ V červnu 1943 byla ustanovena z iniciativy Sociálně-demokratické strany nová komise pro ochranu zájmů uprchlíků.

Židovská kongregace, sociální demokraté a komise se usilovně snažili přesvědčit Švédsko, aby přijalo uprchlíky. Někteří netrpělí uprchlíci psali do USA velmi nadsazené hororové příběhy o nacismu a špatném zacházení ve Finsku. Nakonec v roce 1944 byla většina židovských uprchlíků přemístěna do Švédska. V roce 1945 se někteří chtěli vrátit do Finska, ale židovské kongregace tuto myšlenku zavrhla vzhledem ke složité situaci v té době, kdy ve Finsku byl nedostatek ubytování, jídla a šatů.¹¹⁴⁾

113) .Torvinen, Taimi, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, str. 255-256; Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str 247-248, 250.

114) Torvinen, Taimi, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, str. 25ý-261.

5. ŽIDOVŠTÍ VÁLEČNÍ ZAJATCI Z ŘAD RUDÉ ARMÁDY

Židovská komunita neviděla žádný střet zájmu v pomoci židovským válečným zajatcům, ačkoliv z počátku byla opatrná z obavy, že bude spojována s prokomunistickým postojem. Jejich vůle pomáhat byla také naprosto přirozená ve světle jejich vlastní historie. Někteří měli mezi vězni své příbuzné, ale váhali, jestli je mají kontaktovat. Pomoc ze strany židovské komunity byla pro židovské vězně životně důležitou. Dostávali jídlo, oblečení a léky, a také bylo pamatováno na jejich duchovní potřeby, byly jim doručovány modlitební i jiné knihy a navštěvovali je zástupci kongregace. Tato pomoc významně přispěla k tomu, že zajatci přežili i v obtížných podmínkách, zejména v období velkého nedostatku jídla na jaře 1942.

Červený kříž obvinil Finsko ze špatného zacházení se zajatci, protože téměř jedna třetina všech 64 000 ruských zajatců zemřela, mnoho z nich vyhladověním nebo umrznutím. Špatné podmínky v táborech však nebyly jediným ohrožením života zajatců. Pouze před několika lety se na veřejnosti objevila informace, že Finsko předalo během 2. světové války téměř tři tisíce sovětských válečných zajatců Německu a nejméně 70 sovětských židovských válečných zajatců bylo vydáno Gestapu.¹¹⁵⁾

Každý sovětský válečný zajatec byl při vstupu do tábora vyslýchán a musel vyplnit svou „kartu zajatce“, kde bylo uvedeno jeho jméno, příjmení, jména rodičů, adresa a národnost. Účelem tohoto rozlišení bylo nalezení loajálních vězňů finského (ugrofinského) původu k převýchově a následnému osídlení Východní Karélie těmito „Finy“.¹¹⁶⁾ Zajatci byli rozděleni do 89 skupin dle národnosti a byli transportováni do táborů ve středním Finsku. Důstojníci a političtí váleční zajtci byli separováni do speciálních táborů, Židé byli drženi s ostatními Rusy.

Finský historický výzkum se případem válečných zajatců téměř nezabýval. Nejjasnější představu o osudu válečných zajatců lze získat ze svědectví a dokumentárního filmu finské televize nazvaným „Nebe pro válečné zajatce“, který však vyvolává dojem, že s židovskými válečnými zajatci se jednalo ve Finsku lépe než s ostatními zajatci, což je však, dle Serah Beizer, jen částečná pravda.

115) Beizer, Serah, *The Treatment of Soviet Jewish Prisoners of War in Finland 1941-1944*, *Jews in Eastern Europe* 26, 1995, str.11-24.

116) Karélie, nejvýchodnější část Finska, byla považována za úrodné a bohaté území Finska, které Finsko muselo podstoupit Sovětům při podpisu příměří v Dorpatu roku 1920. Od té doby obzvláště pravice strany snily o znovuoobsazení a znovuosídlení Karélie. Počet obyvatel byl zde velmi nízký a během sovětského období třetina populace byli rodilí Rusové.

Poprvé byli sovětští váleční zajatci předáni Němcům v Salle v severním Finsku 26. října 1941. Na seznamu předaných figurovali i 28letý židovský holič Zalman Kuzněcov, profesor Alexander Malkis a krejčí Chaim Ošerovič Lev. Vedle jména zajatce předávaného Němcům byl uveden důvod jako „agitátor“ nebo „politruk“. Beizer argumentuje, že jediný, kdo by mohl spadat do kategorie „bolševik“, byl profesor Malkis, nikoliv však holič Kuzněcov nebo Chaim Lev.¹¹⁷⁾ Další jednotliví Židé byli vydáváni Němcům v následujících měsících. 4. března 1942 bylo předáno nejméně 17 Židů ze skupiny 60ti válečných zajatců, tzn. skoro třetina. Ze záznamů o jednotlivých vězňích lze vyčíst, že řada židovských zajatců byla předána Němcům přibližně 3 měsíce po výslechu na vojenském velitelství, což svědčí o spolupráci mezi Finskou tajnou policií a Gestapem. Další skupina 9 Židů byla předána v září 1942. Poté se na seznamech předaných válečných zajatců objevovali Židé pouze jednotlivě. V lednu 1943 většina z 501 odvezených zajatců v Hanko byla kavkazského či gruzijského původu, na seznamu nebyl ani jediný Žid. V listopadu 1943 byl na seznamu jistý Vladimír Levin, u kterého však byla uvedena národnost ruská.¹¹⁸⁾ Jari Hanski ve své studii¹¹⁹⁾ zmiňuje, že politicky nebezpeční váleční zajatci byli předáváni Němcům a Židé byli považováni za velmi nebezpečné. Ze 70 židovských válečných zajatců předaných Němcům, kteří jsou zmíněni v archívech ve Finsku, nejméně 18 bylo mladších 25ti let a zřejmě se tedy nejednalo o důstojníky či politické agitátory, ale převážně o řadové vojáky, v civilním životě tesaře, holiče, poštovní doručovatele, muzikanty apod. Mezi ostatními byli starší důstojníci, jako profesor Malkis a zástupce velitele Ratner, jinak také historik, kteří mohli být považováni za politicky nebezpečné. To ale nemění nic na faktu, že mnoho ostatních nikoliv. Finové je s Němci vyměňovali za válečné zajatce ugrofinského původu, kteří byli určeni k osídlení Karélie.¹²⁰⁾

Serah Beizer polemizuje, proč v říjnu 1942 předávání židovských válečných zajatců Němcům téměř ustalo. Odkazuje na událost toho roku, která byla vysoce medializována ve finském i švédském tisku a mezi politiky, jednalo se o předání 8 židovských uprchlíků do rukou Gestapa. Osobou, která se v tomto případě postavila za uprchlíky, byl obchodník Abraham Stiller, člen židovské komunity v Helsinkách a dlouhodobý aktivista ve prospěch uprchlíků. V situaci, kdy měli být uprchlíci předáni

117) Beizer, Serah, *The Treatment of Soviet Jewish Prisoners of War in Finland 1941-1944*, str. 11-24.

118) Tamtéž.

119) Hanski, Jari, *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918—1944*, (*Opposition to Jews in the Finnish Press and Literature, 1918-1944*), doctoral dissertation, Helsingin yliopisto, Helsinki, 2006.

120) Beizer, Serah, *The Treatment of Soviet Jewish Prisoners of War in Finland 1941-1944*, str. 11-24.

Němcům, vyzýval všechny možné politiky, aby změnili tento verdikt. Jeho snahy nebyly příliš úspěšné, protože 6. listopadu 1942, navzdory všemu jednání a přesvědčování, 8 Židů bylo posláno do Estonska na lodi Höhenhorn. Pouze jeden z nich přežil válku. Abraham Stiller intervenoval také za židovské válečné zajatce. Rozhodující roli v otázce válečných zajatců hrál sám finský maršál Mannerheim. Již na podzim 1942 maršál rozpoznal, že válka se vyvíjí v neprospěch Německa, vydal rozkazy ke změně zacházení s válečnými zajatci všeobecně. Židé, kteří byli přemístěni do odděleného tábora v Loukolampi, obdrželi dokonce i víno a macesy na Pesach, kdy je navštívil i rabín z židovské obce v Helsinkách.¹²¹⁾

Další otázku, kterou si Beizer kladla, byla odpovědnost Finska za předávání zajatců Německu. vojenské nařízení z června 1941 týkající se zacházení se zajatci stanovovalo, že za válečné zajatce odpovídá finská vláda a že s nimi musí být zacházeno humánně. Pověření k jejich předávání Němcům neexistovalo. Jako přitěžující okolnost pro Finy svědčí i skutečnost, že oficiální kruhy zřejmě byly informovány o tom, co se židovským válečným zajatcům po předání Němcům stane. V listopadu 1942 navštívil zástupce tajné finské policie německé vojenské jednotky v Estonsku. Ve své zprávě příslušník finské tajné policie uvedl, že slyšel, že všichni Židé v Estonsku byli zastřeleni a když zareagoval na otázku, kolik Židů je Finsku, jeho odpověď 2000 Židů byla okomentována prostým „už moc dlouho nebude“.¹²²⁾ Na konci roku 1942 židovští váleční zajatci byli koncentrováni v centrálním Finsku v pracovních táborech poblíž druhého hlavního tábora válečných zajatců u Naarajärvi, což mohlo sloužit k jejich ochraně. Elina Sana však argumentuje, že toto opatření sloužilo jako příprava na transport Židů nacistům, ke kterému nedošlo díky maršálu Mannerheimovi a jeho prozíravosti ohledně obratu války.

Beizer na závěr konstatuje, že Finové mohou být rádi, že Sověti se po válce příliš nezajímali o osud jejich válečných zajatců a že ani dnes Rusové nemohou svobodně pátrat ve vojenských archívech.¹²³⁾ Zajímavé vzpomínky jednoho z válečných zajatců, Lazara Raskina, vyšly ve zvláštním čísle židovského deníku Lechaim (vydávaném v Rusku v Moskvě), věnovaném 60. výročí konce 2. světové války. Raskin sloužil jako voják v Rudé armádě a poté, co byl zraněn, byl zajat finskými vojáky a poslán do nemocnice. Později byl převezen společně s dalšími sto židovskými sovětskými zajatci do speciálního tábora, kde byly podmínky neznatelně lepší než v ostatních táborech.

121) *Tamtéž.*

122) *Tamtéž.*

123) *Beizer, Serah, The Treatment of Soviet Jewish Prisoners of War in Finland 1941-1944, str.24.*

Zajatci byli posláni na práci do továrny na umělá hnojiva. Raskin zde strávil dva a půl roku, dle jeho vzpomínek:

„Na jaře 1943 nám bylo oznámeno, že do tábora přijede několik finských Židů. Byli jsme velmi překvapeni, protože jsme nevěděli, že ve Finsku žijí nějakí Židé a že mohou volně přijít a zase odejít. Přijeli tři starší muži a představili se jako zástupci Helsinské židovské obce. Přinesli krabice s macesy a řekli nám, že Pesach se blíží... Přinesli také knihy povídek Šlomo Aleichema a I. L. Peretze a *Dějiny Židů* od známého historika S. Dubnova (vše v jidiš).

Večer po práci jsme strávili s našimi hosty. Cítili jsme se s nimi dobře a vedli jsme přátelské rozhovory v jidiš. Skutečnost, že jsme viděli před sebou zabezpečené a prospívající Židy, dělala z našeho setkání slavnostní událost. Věděli jsme, co nacisti dělali evropským Židům. Návštěvníci nám řekli, že finské úřady i přes požadavky Němců Židy nepronásledují, naopak dokonce chránily jejich zájmy. Později jsme společně zpívali židovské písně. Překvapivě finští Židé znali stejné písně jako my.

Vězni také zjistili, že představitelé židovské komunity mluvili s ředitelem továrny. Po jejich návštěvě jsme dostávali lepší jídlo a režim byl méně přísný.

Návštěva zanechala radostný dojem, vzpomínali jsme na ni ještě dlouho.

Nejvzácnější dar představovaly knihy. Jelikož jen několik lidí umělo číst jidiš, četl jsem nahlas povídky Šlomo Aleichema a všichni se smáli. Studoval jsem *Dějiny Židů* velmi pečlivě a později jsem na toto téma vedl několik přednášek. Všichni pozorně poslouchali, protože pro většinu z nás byly dějiny našeho lidu absolutně neznámé.“¹²⁴⁾

Po uzavření příměří mezi Sovětským svazem a Finskem v roce 1944 byli sovětští váleční zajatci posláni zpět do Sovětského svazu. Lazar Raskin se stejně jako většina jeho spoluvězňů nesměl vrátit domů ke své rodině, ale byl poslán na příkaz Stalina na práci do uhelných dolů, odkud byl propuštěn až po Stalinově smrti v roce 1953.¹²⁵⁾

124) Bayel, Rachel, *While Jews Serve in My Army I Will not Allow Their Deportation*.

125) *Tamtéž*.

6. FINSKO – VÝJIMKA V HOLOCAUSTU?

Po deportaci osmi židovských uprchlíků strach mezi židovskou komunitou ve Finsku narostl. Kolovaly řeči o plánech na poslání všech finských Židů do Německa.¹²⁶⁾ Obavy se znovu vyskytly v létě 1944, kdy sovětské síly tvrdě zaútočily a kdy se Finsko obrátilo s žádostí o pomoc na Německo.¹²⁷⁾ Někteří židovští vojáci se dokonce připravili na útěk ze země v případě, že by v nečekáném zvratu událostí Německo zabralo Finsko.¹²⁸⁾ Židovské komunita v Helsinkách učinila také předběžná opatření.¹²⁹⁾ Výroční zpráva kongregace z roku 1944 říká, že „židovská komunita ve Finsku nebyla nikdy předtím ohrožena tak velkým nebezpečím“.¹³⁰⁾

Nejméně Helsinská obec věřila v možné požadavky Němců na deportaci finských Židů¹³¹⁾, a tak byla velmi vděčná finským úřadům, že se tak nestalo. 6. prosince 1944 na Den nezávislosti Finska byla v helsinské synagoze při bohoslužbě vzdána čest židovským vojákům, kteří zemřeli ve dvou válkách, a rabín Eliezer Berlinger poděkoval Finsku, že zacházelo se Židy rovnoprávně „navzdory nátlaku“.¹³²⁾ Podobné prohlášení bylo učiněno na mezinárodní židovské konferenci v říjnu 1944. Finsko bylo označeno za „jedinou zemi pod vlivem nacismu, která vydržela nátlak a odmítla zbavit židovské občany jejich ústavní práv a svobod.“¹³³⁾

Tvrzení o německých požadavcích může být vystopováno nejméně u dvou zdrojů (Friedrich Pantzinger a Felix Kersten), a úzce souvisí s dvěmi událostmi: služební cesta Arna Anthoniho do Berlína v dubnu 1942 a návštěva SS-Reichsführera Heinricha Himmlera ve Finsku v létě stejného roku.

Pantzinger (někdy psán Panzinger), který byl v té době šéfem Páté administrativní kanceláře německé tajné policie, podal svou verzi událostí, když byl vyslýchán v roce 1947. Dle jeho výpovědi otázka Židů ve Finsku byla během Anthoniho návštěvy diskutována a Gestapo vyjádřilo přání mít Židy pod německou kontrolou. Anthoni samozřejmě horlivě souhlasil s předáním a posláním do koncentračních táborů

126) Rautkallio, Hannu, *Suomen juutalasiten aseveljeys, Helsinki, Tammi, 1989, str. 126.*

127) Torvinen, Taimi, *Kadimah: Suomen juutalaisten historia, str. 160.*

128) Rautkallio, Hannu, *Suomen juutalasiten aseveljeys, str. 160.*

129) Jakobson, Max, *Väkivallan vuodet: 20. Vuosisadan tilinpäätös I., str. 374; Torvinen, Taimi, Kadimah: Suomen juutalaisten historia, str. 160.*

130) Torvinen, Taimi, *Kadimah: Suomen juutalaisten historia, str. 158.*

131) *Tamtéž, str. 143.*

132) *Tamtéž, str. 162.*

133) *Helsingin Sanomat v Torvinen, Taimi, Kadimah: Suomen juutalaisten historia, str. 164.*

a dokonce s sebou přinesl jejich seznam. Je však diskutabilní, zdali Pantzinger může být brán jako důvěryhodný svědek, jelikož některá jeho tvrzení byla prokázána za zkreslená, jako např. že plán na odeslání Židů byl skutečně proveden, což zcela jistě není pravda.¹³⁴⁾

Felix Kersten, finský občan, byl masérem Heinricha Himmlera a doprovázel jej při návštěvě Finska. Dle Kerstena Himmler přijel do Finska se záměrem požadovat předání finských Židů. V případě odmítnutí byl připraven vyhrožovat zastavením dodávek potravin z Německa. Kersten osobně zachránil situaci tím, že vymyslel výmluvu ohledně „technických problémů“.¹³⁵⁾ Kerstenova spolehlivost je však také diskutabilní¹³⁶⁾, Jakobson poukazuje na to, že Kersten využil své pozice, aby pomohl perzekuovaným lidem, ale také měl ve zvyku převracet pravdu tak, aby vypadal jako hrdina.¹³⁷⁾

V souvislosti s Himmlerovou návštěvou je také občas zmiňována jiná příhoda. Kustaa Vilkuna, toho času šéf finské cenzury, odhalil v roce 1954, že během návštěvy byly ofotografovány dokumenty z Himmlerovy aktovky¹³⁸⁾ a tvrdilo se, že mezi nimi byl i seznam finských Židů.¹³⁹⁾ Vilkuna však zdůrazňuje, že „s celou záležitostí neměl nic společného“¹⁴⁰⁾, a Rautkallio tvrdí, že i přes rozšíření této historicky neexistujícího důkazu pro její podporu.¹⁴¹⁾

Předseda vlády Rangell se ohledně návštěvy Himmlera vyjádřil, že otázka Židů ve Finsku byla nadnesena jednou, Rangell poté Himmlerovi řekl, že Židé jsou slušní lidé a že v zemi neexistuje žádná židovská otázka. Toto byla jediná situace, kdy byla záležitost diskutována.¹⁴²⁾

Po událostech roku 1943, po vydání osmi židovských uprchlíků a reakci, která následovala, německé požadavky ustoupily do pozadí. Wipert von Blücher, německý velvyslanec v Helsinkách, vyjádřil své obavy ohledně negativních dopadů, které by mohla německá rasová politika mít na postoj citlivého finského obyvatelstva.¹⁴³⁾ Ve

134) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str. 156-158.

135) Kersten v Torvinen, Taimi, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, str. 181-184.

136) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str. 164-169; Suomen juutalaisien aseveljeys, str. 171-173; Torvinen, Taimi, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, str. 184; Kadimah: Suomen juutalaisten historia, str. 158-159.

137) Jakobson, Max, *Väkivallan vuodet: 20. Vuosisadan tilinpäätös I.*, str. 372.

138) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str. 168-169.

139) Torvinen, Taimi, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, str. 184; Smolar, Rony, *Setä Stiller Valpon ja Gestapon välissä*, str. 148.

140) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str. 168-169.

141) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str. 169.

142) Rangell v Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str. 168.

143) Suominen, Elina, *Kuoleman laiva S/S Hohenhorn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*, str. 207.

stejnou dobu dorazila zpráva z Německa, ve které byl instruován, aby informoval finskou vládu, že Židé cizí národnosti nemají již déle na územích pod německou nadvládou zvláštní status. Vládě tak byla dána šance zajistit bezpečný návrat finských Židů žijících na území Třetí říše.¹⁴⁴⁾ Záležitost se týkala pouze několika finských občanů, přesto však Němci opakovaně urgovali finské úřady, aby se ujistily, že se všichni vrátili do Finska.¹⁴⁵⁾ Otázkou tedy zůstává, pokud by nacisté chtěli poslat finské Židy do koncentračních táborů, jak tvrdí Kersten, proč vynakládali takové úsilí na ochranu těchto několika osob?

Rautkallio shrnuje, že finští Židé byli výjimkou v nacistické židovské politice Německa, co se týče konečného řešení, přestože byli na seznamu Protokolu z Wannsee, který byl předložen v lednu 1942.¹⁴⁶⁾ Finsko, dle Rautkallia, bylo zkrátka příliš cenným spojencem pro Německo, než aby ohrozilo tento vztah předložením židovské otázky, obzvláště poté, co finská vláda rozhodně vyjádřila, že žádné požadavky nepřijme.¹⁴⁷⁾

K jinému závěru dochází William B. Cohen, syn židovského uprchlíka poslaného ze Suursaari do Helsinek Dr. Waltera Cohena, a Jörgen Svensson, autoři studie *Finland and the Holocaust*.¹⁴⁸⁾ Podle nich nacisti zamýšleli zajmout jak cizí, tak finské Židy ve Finsku. Stejně jako v jiných zemích, kde byli Židé předáni nacistickým popravčím, tak finští činitelé deportovali Židy z místních antisemitských důvodů a protože si přáli vést paralelní či komplementární politiku jako nacistické Německo.¹⁴⁹⁾

Osm Židů bylo deportováno, z nich většina byla zabita. Ačkoliv ostatní Židé ve Finsku byli ušetřeni, zásluha za to nenáleží ani finské vládě, ani nacistickým důstojníkům, kteří se nedrželi svých rasových cílů. Další pokusy na dlouhou dobu spíše zmařilo to, že Valpo nedokázalo první deportaci udržet v tajnosti. Jakmile se německá vojenská pozice začala zhoršovat, finská vláda se postupně rozhodla vést politiku nezávislou na Třetí říši.¹⁵⁰⁾

144) Luther v Suominen, Elina, *Kuoleman laiva S/S Hohenhorn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*, str. 89.

145) Rautkallio, Hannu, *Suomen juutalaisien aseveljeys*, str. 119-121.

146) Torvinen, Taimi, *Kadimah: Suomen juutalaisten historia*, str. 139.

147) Rautkallio, Hannu, *Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews*, str. 258-259.

148) Cohen, William B., *Finland and the Holocaust, Holocaust and Genocide Studies*, Oxford University Press, 1995.

149) Fein, Helen, *Accounting for Genocide: National Responses and Jewish Victimization During the Holocaust*, New York, Free Press, 1979, průběžně.

150) Cohen, William B., *Finland and the Holocaust, Holocaust and Genocide Studies*, Oxford University Press, 1995, str. 84.

Anthoniho proces

Jakmile skončila Pokračovací válka v září 1944, Arno Anthoni, který rezignoval na svůj post v únoru 1944, unikl do Švédska, ale brzy poté se vrátil. V dubnu 1945 byl vzat do vazby a obviněn ze špatného zacházení. Obvinění se netýkalo pouze 8 Židů poslaných do Tallinu, ale také skoro 70ti dalších lidí, kteří byli předáni německým úřadům během roku 1942 a 1943.¹⁵¹⁾

U soudu Anthoni tvrdil, že neměl ponětí o tom, co se stane Židům v Německu.¹⁵²⁾ Žaloba předložila jako důkaz zprávu o návštěvě v Estonsku na podzim 1941 od úředníka státní policie Olavi Viherluota. Při své návštěvě Viherluoto vyslechl od úředníků estonské policie, že v Estonsku zůstalo jen několik Židů a že všichni muži byli zabiti. Viherluoto také zmínil německého SS úředníka, který byl překvapen, když se dověděl počet Židů ve Finsku. „Tak málo! A jsou ještě naživu?“ Zeptal se úředník a jiný poznamenal: „Ne na dlouho.“¹⁵³⁾ Anthoni popíral, že by četl tuto zprávu, ačkoliv na ní byly jeho iniciály. Vysvětloval, že ji viděl, ale nečetl.¹⁵⁴⁾ Odvolával se také na svůj „slabý zrak“, který mu bránil pročitat noviny a zprávy, aby se dověděl o perzekucích Židů.¹⁵⁵⁾

Faktem zůstává, že Anthoni byl v úzkém kontaktu s Martinem Sandbergerem, šéfem Gestapa v Estonsku,¹⁵⁶⁾ a navštěvoval ho osobně v Estonsku.¹⁵⁷⁾ Když byl Sandberger vyslýchán v roce 1948 během čekání na vykonání rozsudku smrti, prohlásil, že Anthoni nebyl seznámen s celým rozsahem perzekucí a že Sandberger neměl povoleno s ním tyto záležitosti probírat.¹⁵⁸⁾ Je pravda, že osud estonského židovstva byl odhalen estonskými policisty, nikoliv členy Gestapa. Po deportaci se Anthoni ptal Sandbergera na osud Eliase Kopelowskyho kvůli zvěstem o jeho smrti.¹⁵⁹⁾

Georg Kollmann se objevil u soudu a překvapil přítomné svým prohlášením, že si přeje, aby Anthoni byl potrestán co nejmírněji, protože on netouží po odplatě. Později však nemohl uvěřit, že učinil takové prohlášení.¹⁶⁰⁾

151) *Torvinen, Taimi, Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella, str. 199-200.*

152) *Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, str. 237.*

153) *Viherluoto v Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, str. 134-136; Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 55-56.*

154) *Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, str. 136, 139.*

155) *Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 264.*

156) *Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, str. 137.*

157) *Tamtéž, str. 149.*

158) *Tamtéž, str. 145.*

159) *Tamtéž, str. 235.*

160) *Suominen, Elina, Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, str. 263, 294-296.*

Obhajoba konstatovala, že Anthoni může být obviněn pouze ze „zločinu proti lidskosti“ a ve finském trestním právu takový pojem neexistoval.¹⁶¹⁾ 28. května 1948 Anthoni byl shledán nevinným ze špatného zacházení, ale jeho činy byly popsány jako neprofesionální a poškozující finské zahraniční vztahy.¹⁶²⁾ Obě strany se odvolaly¹⁶³⁾ a 14. února 1949 ho Nejvyšší soud odsoudil ke kauci za špatné zacházení. Nakonec mu byly vyplaceny kompenzace za dobu strávenou ve vazbě.¹⁶⁴⁾

161) *Tamtéž, str. 266-267.*

162) *Tamtéž, str. 267-269.*

163) *Tamtéž, str. 269.*

164) *Tamtéž, str. 282-283.*

7. FINŠTÍ ŽIDÉ V SOUČASNOSTI

V roce 1968 činila židovská populace ve Finsku 1 750 osob, z toho přibližně 1 330 žilo v Helsinkách, 350 v Turku a 50 v Tampere. V Helsinkách existuje již více než 50 let židovská školka, základní a střední škola, které navštěvují převážně židovské děti ze smíšených manželství. Počet smíšených manželství je poměrně vysoký. Komunity v Helsinkách a Turku mají vlastní synagogy, obě jsou aškenázské ortodoxní a byly vybudovány v roce 1906 (Helsinky) a 1912 (Turku). V celém Finsku existuje několik židovských hřbitovů v sedmi různých lokalitách. Židovská komunita v Tampere přerušila svou činnost v roce 1981. V 80. letech asimilace a emigrace značně zmenšila celou komunitu a jen s obtížemi se zachovaly synagogy, školy, knihovny a jiné židovské instituce v činnosti.

Židovská komunita ve Finsku si byla vždy hluboce vědoma židovských tradic a jidiš (židovská němčina) byla hodně používána jako hovorový jazyk zejména starší generací. Dnešní finští židé jsou převážně bilingvní, používají hlavně finštinu a švédštinu. První židé příchozí do Finska mluvili v jidiš a ruštině, ale po usazení si vybrali švédštinu jako mateřský jazyk. Do roku 1930 si všichni označili jako mateřský jazyk švédštinu. Jidiš zůstala používána jako oficiální jazyk uvnitř komunity, ale později byla nahrazena finštinou, švédštinou, hebrejštinou a angličtinou. Jidiš finských židů byla severovýchodním dialektem, tzv. litevskou jidiš. V současnosti jidiš používá malý počet lidí převážně starší generace v privátní komunikaci. Na židovské škole v Helsinkách se vyučuje hebrejšтина, jidiš se používá jen při některých školních aktivitách, např. v písních. Židovská kongregace v Helsinkách si dala za úkol znovu oživit používání jidiš a pořádá kurzy pro dospělé a diskusní klub v jidiš. Židovské noviny ve finštině, *HaKehilla*, které jsou vydávány Helsinskou komunitou, ale jsou rozšířeny mezi celou finskou židovskou společností, pravidelně přinášejí článek v jidiš.

Zajímavou otázkou, vzhledem k finské legislativě týkající se ochrany zvířat, byla tzv. *schita* (=“rituální porážka“, neboli předepsaný způsob porážky zvířat a ptáků, které Židé podle biblického zákona smějí jíst)¹⁶⁵). Tento způsob mohl být nakonec zachován po intervenci židovských a muslimských komunit, ale z praktických a ekonomických důvodů *schita* není ve Finsku praktikována a *košer* (=“rituálně očištěné a zákonem povolené“) maso je dováženo z jiných zemí, např. z Francie. Existující komunity jsou ve spojení se skandinávskými, evropskými a světovými židovskými organizacemi a komunitami.

Dnes je většina finských Židů zaměstnána v různých finských společnostech nebo pracuje ve vlastním podniku. Někteří jsou vojáky z povolání. Mezi významnými židovskými osobnostmi Finska můžeme jmenovat Maxe Jacobsona, bývalého finského vyslance v Organizaci spojených národů. Na světové hudební sféře se proslavil skladatel a dirigent Dr. Simon Parmet. Mezi známé výtvarné umělce patří Sam Vanni, který je členem Finské akademie a Evropské akademie vědy, umění a literatury, a Rafael Wardi, také dobře známý malíř. Za spisovatele nesmíme zapomenout zmínit Daniela Katze, jehož debutem byla kniha *Když dědeček lyžoval do Finska (Kun isoisä Suomeen hiihti, 1969)*, přeložená do mnoha světových jazyků. Prvním židovským členem finského parlamentu se stal roku 1979 Ben Zyskowitz.¹⁶⁶⁾

Židovská komunita v Helsinkách¹⁶⁷⁾

Židovská komunita v Helsinkách je úzce a dlouhodobě spojena se srdcem Helsinek, má vlastní synagogu od roku 1906 a komunitní centrum, které bylo dokončeno roku 1961. Komunita je zapsána v registru náboženských komunit Ministerstva vzdělání, a tak je držitelem polooficiálního statutu, což znamená, že nemá stejnou pozici jako dvě státní církve, luteránská a pravoslavná, ale má právo požadovat od svých členů tzv. komunitní daň (ve Finsku všichni členové církví platí dané církvi určitý poplatek za členství). Nejvyšší rozhodující orgán je Komunitní rada, která se skládá z 23 členů volených přímou volbou na tři roky. Orgánem výkonné moci je Komunitní výbor, který má sedm až devět členů a je volen Radou také na tři roky.

¹⁶⁵⁾ Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el, *Judaismus od A do Z, Sefer, Praha 2004, str.208.*

¹⁶⁶⁾ *A Short History of Finnish Jewry*, www.jchelsinki.fi/history.htm.

¹⁶⁷⁾ *Community Life and Structure*, www.jchelsinki.fi.

Do oblasti komunitního náboženského života patří spolek *Chevra Kadiša* (=Pohřební bratrstvo), který se zabývá pomocí zesnulým a pozůstalým v komunitě a stará se o dva židovské hřbitovy v Helsinkách. Chevra Kadiša je nejstarší komunitní organizací, byla založena již v roce 1864. Synagoga, vybudovaná roku 1906, navazuje na tradici, která existovala již před jejím vystavěním. První židovské bohoslužby byly vedeny u posádky pevnosti na ostrově Suomenlinna (Sveaborg) v 30. letech 19. století. První dřevěná synagoga na finském území byla používána od roku 1870 a později nahrazena nynější synagogou v nové lokalitě, blízko starého trhu, kde Židé obchodovali s obnošeným šatstvem., v centru Helsinek. Toto území komunitě darovalo město. Bohoslužby dnes probíhají po celý rok každý den ráno, večer o šabatu (=páteční večer) a během šabatu (=sobota), všechny jsou vedeny ortodoxním způsobem. Kompletní *luach* (=náboženský kalendář) je sestavován přímo komunitou a na náboženský život dohlíží synagogální rada. Košer potraviny pro jednotlivce či skupiny jsou zařizovány v komunitním centru, vedle kterého se také nachází obchod s košer potravinami, „Avi's Deli“.

Na kulturním životě a vzdělání se podílí:

- *Chug Ivri* – klub organizující kurzy hebrejštiny, založen roku 1929;
- *komunitní knihovna* – knihovna má sbírku více než 5000 svazků judaik (=literatura týkající se židovské tematiky) v jidiš, hebrejštině, angličtině, němčině, finštině a švédštině;
 - *Gan Jeladim* – komunitní školka, založena roku 1953, poskytuje dětem základní informace o židovských svátcích, náboženství a kultuře a učí základům hebrejštiny skrze písničky a hry;
 - *židovský sborový spolek Hazamir* – založen roku 1917, do spolku patří smíšený a mužský sbor, který často koncertuje jak ve Finsku, tak v zahraničí. V jejich repertoáru jsou obsaženy jidiš, izraelské a finské lidové písně;
 - *židovská základní škola* – založena roku 1918, dnes ji navštěvuje přibližně 95 žáků, je registrována ministerstvem školství a patří tak do celkového systému základních škol ve Finsku. K všeobecným osnovám je přidána výuka hebrejštiny, židovského náboženství a historie;

- *Časopis HaKehila* – je vydáván od roku 1978 jednou za 14 dní, přináší novinky a pohledy ze židovského života doma a v zahraničí.

Sociální organizace v rámci židovské komunity v Helsinkách:

- *Bikur Cholim* – spolek pomáhající potřebným a nemocným členům komunity, poskytuje zdravotní péči zdarma, spolek byl založen roku 1879;
- *Gemilus Chasodim v' Hachnosas Kalo* – společnost poskytující půjčky členům komunity, zachovává také svou tradiční roli v poskytování ekonomické podpory nevěstám, založena roku 1904;
- *Židovská geriatrická nemocnice v Helsinkách* – založena roku 1962, je zde 16 lůžek pro starší členy komunity;
- *Židovští váleční veteráni Finska* - založeno roku 1981, organizace podporující a pomáhající židovským finským válečným veteránům, pořádá různé společenské akce a reprezentuje veterány před vládou a mezinárodními organizacemi veteránů;
- *Judiska Fruntimmers Vålgörehetsförening (Lechem Anijim)* – Židovský ženský sociální spolek, nejstarší ženská organizace ve Finsku, založena roku 1898, pomáhá starým a chudým členům komunity.

Studentské, mládežnické a sportovní organizace:

- *Židovský klub mládeže v Helsinkách* – založen roku 1969, aktivity související se sionismem a židovskými národními tématy, spolupracuje s Asociací skandinávské židovské mládeže;
- *Sportovní klub Makkabi* – založen roku 1906, Makkabi Helsinky je v Evropě nejstarší židovskou sportovní asociací, která funguje nepřerušeně.

Sionistické organizace působící v Helsinkách:

- *Keren Hayesod („Základní fond“)* – mezinárodní organizace, která se snaží získávat finanční prostředky pro Izrael jak od sionistů, tak od nesionistů, působí ve 45 zemích, v Helsinkách byla založena v roce 1924, dnes jsou prostředky organizace využívány zejména skrze výbor Magbit (Izraelský fond na vzdělání);

- *Keren Kayemeth LeJisrael beHelsinki* – organizace shromažďující prostředky na zalesňování a zúrodnění půdy v Izraeli, pobočka v Helsinkách vznikla roku 1924.
- *WIZO (Women's International Zionist Organization for an Improved Israeli Society)* – v Helsinkách vznikla roku 1926 a je jednou z nejstarších WIZO ve Skandinávii a jednou z nejstarších působících bez přerušení v Evropě; organizace společně s WIZO v Turku sbírá finanční prostředky, díky kterým pak podporuje centrum denní péče o děti, Shaviv, v Izraeli;
- *Sionistická federace v Helsinkách* – založena roku 1955, pokračuje v činnosti Hamerkaz Hazioni Befinland (=Sionistické centrum ve Finsku), které vzniklo roku 1928.

Vztahy s Izraelem

V roce 1948 byly stanoveny formální vztahy mezi Finskem a Izraelem, nejdříve pouze vzájemnou návštěvou konzulů zastupujících obě země. Během osvobozené války (1948-49) bojovalo 29 mladých Židů z Finska na straně Izraele a přes 100 finských Židů se zde usadilo, většinou v zemědělských oblastech. Finský stát také daroval během války izraelské straně zbraně.

V lednu roku 1951 Izrael jmenoval Abrahama Nissana, svého vyslance ve Švédsku, také vyslancem v Helsinkách. Izraelské velvyslanectví bylo v Helsinkách založeno roku 1953. V roce 1960 v rámci politického a kulturního sblížení mezi oběma zeměmi bylo rozhodnuto, že izraelský vyslanec bude jmenován ve Finsku a finský vyslanec v Izraeli. V roce 1962 navštívil Finsko izraelský předseda vlády, David Ben-Gurion, na základě pozvání finské vlády a v rámci své cesty po skandinávských zemích. David Ben-Gurion byl srdečně přijat jak finskou veřejností, tak vládními činiteli. Finský předseda vlády, Raphael Paasio, oplatil tuto návštěvu Izraeli v květnu roku 1967. V následujícím roce přijel do Helsinek na pozvání finského ministra zahraničních věcí Abba Eban, izraelský ministr zahraničních věcí.¹⁶⁸⁾

Během tzv. Šestidenní války (1967) narostly pro - či proti izraelské emoce ve všech sférách finského života. Mnoho Finů se sice identifikovalo s Izraelem jako malým národem bojujícím proti velkému agresorovi, ale politický postoj Finska zůstal neutrální.¹⁶⁹⁾

¹⁶⁸⁾ *Encyclopedia Judaica, vol.6, col.1298-1299.*

¹⁶⁹⁾ *Tamtéž.*

Mezi Izraelem a Finskem se vyvinuly zejména kulturní vazby, bylo vytvořeno hnutí nazvané *Carmel*, díky kterému se každoročně skupinka mladých lidí z Finska dostala do Izraele na několika měsíční kurzy hebrejštiny s možností poznat život v Izraeli. Od roku 1968 také vzrostl cestovní ruch z Finska do Izraele. V roce 1954 byla vytvořena Liga finsko-izraelského přátelství, jejíž prezidentem se stal bývalý předseda vlády K.A.Fagerholm. Finsko také rozvinulo obchod s Izraelem, první obchodní dohoda byla podepsána již roku 1950. Hlavní izraelským exportem do Finska jsou citrusové plody a textilní výrobky, zatímco Finsko vyváží do Izraele papír, celulosu a papírenské výrobky.¹⁷⁰⁾

Antisemitismus ve Finsku¹⁷¹⁾

V roce 1975 v Turku Pekka Siitoin a Antti Sipilä publikovali a rozšiřovali antisemitské texty v různých publikacích a médiích. Mezi těmito publikacemi byl i finský překlad *Protokolů sionských mudrců* a knihy *Miksi Juutalainen menestyy („Proč Žid uspěje?“)* a *Nacionalisti pasuuna („Nacionalistický roh“)*. V roce 1977 městský soud v Turku udělil Siitoinovi a Sipiläovi pokutu za podněcování k etnické nesnášenlivosti a nařídil zkonfiskování publikací a zničení tiskařských desek. V roce 1993 bylo zhanobeno 138 náhrobních kamenů na židovském hřbitově v Turku. Celá událost nekompromisně odsoudily vláda a média.

Ve Finsku neexistují žádné otevřeně antisemitské strany, ale některé strany a malé skupiny mají antisemitské a rasistické tendence. Tyto skupiny nejsou všeobecně známy veřejnosti, jejich vliv je jen okrajový. Mezi takové strany patří *Kansallinen Radikaalipuolue (KRP, Národní radikální strana)*, dříve známá jako *Organizace národní jednoty*, která byla založena roku 1985. Ve Finsku, stejně jako v jiných zemích, panuje také jistá netolerance k žadatelům o azyl, čehož představitelé těchto stran využívají. V čele KRP stojí Tapio Linna, který roku 1993 nahlásil 170 členů a roku 1996 250 členů. Ve Finsku také působí skupiny „*skinheads*“, které vydávají i svůj časopis *Skullhead*. Bývalým editorem tohoto časopisu je Mark Parland, který zformoval v roce 1995 nové hnutí tzv. bílé nadvlády, známé jako *Modro-bílý klub*. Tato skupina vydává časopisy *Skullhead*, *Totenkopf („Mrtvá hlava“)* a *Sinivalkoinen ylpeys („Hrdost Modro-bílých“)*.

170) *Tamtéž.*

171) www.axt.org.uk/antidem/archiv/archiv1/finland/finland.htm.

V roce 1996 se podle oficiálních zdrojů nevyskytly žádné antisemitské manifestace.

Siitoin, Linna a Parland jsou stále hlavními producenty antisemitské literatury. Siitoin působí v Naantali, Parland v Helsinkách. V roce 1996 Parland vydal čtyři čísla *Sinivalkoinen ylpeys*, všechna napsána ve velmi nacionálním a antisemitském tónu. V dubnovém vydání Parland napsal, že jistý univerzitní profesor, který je aktivním členem židovské komunity a dobře známý pro svou práci za práva menšin, je „největší hrozbou naší bílé rase“.

Jako odpověď na rostoucí rasistické projevy schválil finský parlament roku 1995 zákon proti podněcování nenávisti k národním, rasovým, etnickým a náboženským skupinám. Trest za podněcování je pokuta nebo vězení na maximální dobu dvou let. Předtím tento maximální trest byl jeden rok.

V roce 1996 ve Finsku vyvrcholila debata ohledně „šchity“. Přestože se radikálům bojujícím za práva zvířat nepodařilo prosadit zákon, který by tento způsob usmrcování zvířat zakazoval, debata se vedla po mnoho let a někteří političtí činitelé srovnávali, zřejmě naprosto neznalí dané problematiky, „šchitu“ s ženskou obřízkou či zmrzačením.

Na druhou stranu se ve Finsku koná řada veřejných či školních akcí, které mají za cíl informovat veřejnost o hrozbě antisemitismu a o hrůzách holocaustu. Ve finském kalendáři byl také oficiálně ustanoven Den připomenutí holocaustu, který připadá na 27.ledna – den osvobození Osvětmi.

8. ZÁVĚR

Mnoho autorů osud Židů ve Finsku za 2. světové války vidí jako ještě výjimečnější, než byla záchrana Židů z Dánska. Finsko zřejmě opravdu představuje výjimku v Holocaustu, musíme se však ptát, v čem přesně tato výjimka existovala a koho se týkala.

Finská židovská komunita před válkou byla velmi malá, čítala okolo 2000 osob včetně asi 300 uprchlíků, kteří přišli převážně z Německa a Rakouska. Židovská komunita ve Finsku se víceméně rozvíjela až od 19. století, kdy Finsko bylo pod ruskou nadvládou, největší židovská komunita v té době existovala v hlavním městě, v Helsinkách. V té době židovské komunity byly utlačovány různými omezujícími pravidly a vysokými daněmi, ale jejich situace se velmi zlepšila po roce 1917, kdy se Finsko stalo nezávislým demokratickým státem. Nová finská ústava garantovala Židům rovná práva ve všech oblastech života a obec se tak mohla dále svobodně rozvíjet.

Před 2. světovou válkou antisemitismus ve Finsku téměř neexistoval a finská vláda také zavrhlala kooperaci s Německem, protože odmítala nacistický protižidovský program. Když Finsko odmítlo i spolupráci se Sovětským svazem na konci roku 1939, sovětské jednotky napadly Finsko. Finští Židé, stejně jako ostatní finští občané, narukovali do boje proti Sovětům, 15 z nich bylo zabito a mnoho dalších zraněno. Na finský Den nezávislosti, 6. prosince roku 1944, navštívil prezident Mannerheim synagogu v Helsinkách, kde byla vzdána čest židovským vojákům padlým v boji.

Finští Židé byli během 2. světové války ušetřeni perzekucí, jejichž cílem byli Židé v mnoha jiných evropských zemích. Ve stoleté historii Židů ve Finsku 2. světová válka byla obdobím, kdy si finští Židé definitivně upevnili svůj vztah ke své rodné zemi. Jejich loajalitou neotřásl ani období, kdy bylo Finsko závislé na Třetí říši v letech 1941-1944. Finsko uniklo ze spárů nacistické rasové politiky nejen díky finské vládě a jednotlivým úředníkům, ale zejména díky sociálně-demokratickým politikům a nezávislému tisku, který se i přes silnou cenzuru v letech 1940-1942 snažil objektivně informovat veřejnost.

Pro ostatní Židy ve Finsku, kteří nebyli finskými občany, však platila odlišná pravidla. Do roku 1941 mohli relativně volně přicházet do Finska, po vstupu Finska do války po boku Německa se však imigrační politika finských úřadů zpřísnila a řadě uprchlíků nebyl ani vstup do země povolen. Finské úřady měly také ve zvyku s uprchlíky různě manipulovat, určovat jim, kde se mohou a nemohou pohybovat a usidlovat, přestože o celou finanční a charitativní stránku situace se staraly finské židovské

komunity s pomocí ze zahraničí. Poté byli uprchlíci zasláni do pracovních táborů, kde museli často vykonávat velmi těžké práce za nehostinných podmínek. A odtud byl jen malý krůček k deportacím. Došlo pouze k jediné deportaci osmi uprchlíků, která vyvolala tak velkou vlnu odporu a nesouhlasu mezi politiky a veřejností, že se již něco podobného nesnažily finské úřady opakovat.

Z většiny studií na toto téma vyplývá, že Německo zřejmě přímo nevyžadovalo vydání židovských uprchlíků ve Finsku, finští úředníci a zejména státní policie (Valpo) během války byli přinejmenším částečně zodpovědní za první deportaci osmi židovských uprchlíků do Tallinu, odkud putovali přímo do koncentračních táborů. Je zřejmé, že finská státní policie, v čele s Arnem Anthonim, alespoň částečně věděla, jaké následky vydání Gestapu pro deportované bude mít, nebrala na to však ohledy. Arno Anthoni nebyl po válce za své jednání de facto potrestán, jelikož finské trestní právo v té době neobsahovalo termín „zločin proti lidskosti“.

Ambivalentní přístup finských úřadů v otázce Židů, kdy rozlišovaly Židy s finským občanstvím a cizí Židy, měl svůj dopad i na sovětské židovské válečné zajatce, kteří byli předáváni v rámci výměny zajatců Němcům. Tvzení o tom, že tato vydání asi 70 Židů nacistům nebyla motivována etnicky, pokulhávají ve srovnání s nedávným výzkumem některých autorů, kdy se dovídáme, že židovští váleční zajatci byli drženi ve zvláštních táborech a že jejich náboženské vyznání úřadům bylo známo. Opět se zde tedy projevil nezájem či lhostejnost finských úřadů k tomu, co se stane s předanými židovskými zajatci v rukou nacistů.

6. listopadu 2000 se předseda vlády Paavo Lipponen jménem vlády a finského obyvatelstva omluvil židovské komunitě za vydání 8 židovských uprchlíků. V listopadu 2003 Centrum Simona Wiesenthala, mezinárodní židovská organizace za lidská práva, požádalo Finsko o záznamy o předávání židovských válečných zajatců Německu. Finská vláda určila profesora Heikki Ylikangase, aby vyšetřil všechna vydávání zajatců během války.

Seznam použitých pramenů a literatury

- **Literatura:**

Abrahamsen, Samuel, Norway's Response to the Holocaust, New York, Holocaust Library, 1991

Aly, Götz, „Konečné řešení“: přesun národů a vyhlazení evropských Židů, Argo 2006

Arendt, Hannah, Eichmann v Jeruzalémě – zpráva o banalitě zla, Mladá fronta, Praha 1995

Bassin, A., Les Juifs en Finlande pendant la deuxième guerre mondiale, Le Monde Juif 28 (68), 1972, p.43-47

Beizer, Serah, The Treatment of Soviet Jewish Prisoners of War in Finland 1941-1944, Jews in Eastern Europe 26, 1995, p.11-24

Bélinki, Karmela, Shylock in Finland, the Jew in the Literature of Finland 1900-1970, Nordisk Judaistik 21, 1-2, 2000, p.45-55

Bolotowsky, Gideon, Harviainen Tapani, The Jewish Minority in Finland, Helsinki, 1987

Braham, Randolph L., The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary, Vol.I, New York, Columbia University Press, 1981

Breitman, Richard, Architekt „konečného řešení“: Himmler a vyvraždění evropských Židů

Browning, Christopher R., The Final Solution and the German Foreign Office, New York, Holmes &Meier, 1978

Carlgren, Wilhelm M., Swedish Foreign Policy During the Second World War, New York, St. Martin's Press, 1977

Cohen, William B., Finland and the Holocaust, Holocaust and Genocide Studies, 1995
Dvorjetski, Meir, Finland and Its Jews during the Nazi Period, Gesher 17, 2, 1972, p.74-82

Cohen, William B., Svensson, Jürgen, Finland, In Walter Laqueur, ed., The Holocaust Encyclopedia, New Haven, Yale University Press, 2001

Cook, Chris, Stevenson, John, The Longman Handbook of Modern European History 1763-1985, Longman, New York and London, 1987

Elazar, Daniel Judah, The Jewish communities of Scandinavia: Sweden, Denmark, Norway and Finland, Lanham, University Press of America, 1984

Encyclopedia Judaica, Jerusalem, 1972

Federbusch, Simon, World Jewry Today, New York, T. Yoseloff, 1959

Fein, Helen, Accounting for Genocide: National Responses and Jewish Victimization During the Holocaust, New York, Free Press, 1979

Finkelstein, Norma G., Průmysl Holocaustu, Dokořán s.r.o., 2006

Fleming, Gerald, Hitler and the Final Solution, Berkeley, University of California Press, 1984

Flender, Harold, Rescue in Denmark, New York, Holocaust Press, 1963

- Frank, Ben G., *A Travel Guide to Jewish Europe*, Gretna: Pelican, 1996
- Freedman, Warren, *World Guide for the Jewish Traveller*, New York, 1984
- Friedman, Philip, *Their Brothers' Keepers*, United States Holocaust Memorial Museum, 1991
- Friedman, Saul S., *A History of the Holocaust*, London, Portland, OR, Vallentine Mitchell, 2004
- Frietsch, Carl Olof, *Finland ödesår, 1939-1943*, Helsinki, Söderström, 1945
- Gilbert, Martin, *Second World War*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1989
- Grünstein, Boris, *Juutalaisena Suomessa: hirtehumristisia tarkasteluja*, Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY, 1988
- Hanski, Jari, *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918—1944*, (*Opposition to Jews in the Finnish Press and Literature, 1918-1944*), doctoral dissertation, Helsingin yliopisto, Helsinki 2006
- Hanski, Jari, *Juutalaisviha Suomessa 1918-1944*, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2006
- Harviainen, Tapani, *Hebrew and Jewish studies at the universities in Finland*, *Yod, revue des études hébraïques et juives* N.S. 1-2, 1996, p. 223-232
- Harviainen, Tapani, *Juutalaiset Suomessa*, *Juutalainen kulttuuri*, 1998, p. 291-304
- Harviainen, Tapani, *La minorité juive en Finlande*, *Yod, revue des études hébraïques et juives* 36-37, 1995, p.131-141
- Harviainen, Tapani, *Levande Hebrejka i Norden pa 1500-1700-talen*, *Nordisk Judaistik* 16, 1-2, 1995, p.75-82
- Harviainen, Tapani, *The Jewish minority in Finland*, *Nordisk Judaistik* 6, 2, 1985, p.55-65
- Harviainen, Tapani, *The Jews in Finland and World War II*, *Nordisk Judaistik* 21, 1-2, 2000, p.157-166
- Harviainen, Tapani, *World War II and Jews in Finland*, *Holokausta izpetes problemas Latvija*, 2001, p.185-194
- Hilberg, Raul, *Pachatelé, oběti, diváci: židovská katastrofa 1933-1945*, Argo 2002
- Hilberg, Raul, *The Destruction of the European Jews*, New York, Harper Colophon, 1979
- Hösch, Edgar, *Faschismus und Antisemitismus in Finland*, *Vorurteil und Rassenhass*, 2001, p.227-252
- Jakobson, Max, *Diplomatie im Finischen Winterkrieg 1939/40*, Econ Verlag GmbH, Düsseldorf und Wien, 1970
- Jakobson, Max, *Finland: A Lone Wolf*, Otava, Helsinki, 2006
- Jakobson, Max, *Väkivallan vuodet: 20. Vuosisadan tilinpäätös I.*, Helsinki, Otava, 1999

- Junkkari, Kaija, Suomen juutalaiset uskonnolis-etnisenä vähemmistönä: tutkimus vuosilta 1918-1944, Thesis (Kirkkososiologian pro Gradu-tutkimus), Helsingin yliopisto, Teologisen tiedekunnan, Kirjasto, 1973*
- Junkkari, Kaija, Juutalaiskysymys Suomessa vuosina 1928-1944, Thesis (Kirkkososiologian lisenseaattitutkimus), Helsingin yliopisto, Teologisen tiedekunnan, Kirjasto, 1979*
- Katz, Daniel, Jak dědeček lyžoval do Finska, Praha, Ivo Železný, 1993*
- Kersten, Felix, Memoirs of Doctor Felix Kersten, ed. Herma Briffault, New York, Doubleday, 1947*
- Kinnunen, Matti, Suomen lehdistö ja kolmannen valtakunnan juutalaiskysymys v. 1933 ja 1938, Historian pro gradu – tutkielma, Helsingin yliopisto, 1975*
- Klier, John Doyle, Imperial Russia's Jewish Question 1855-1881, Cambridge Russia, Soviet and Post-Soviet Studies no. 96, Cambridge University Press, Cambridge, 1995*
- Koblik, Steven, The Stones Cry Out: Sweden's Response to the Persecution of the Jews 1933-1945, New York, Holocaust Library, 1988*
- Kuoppala, Ossi, Antisemitismi ja sionismi Suomen juutalaisessa aikakauslehdissä vuosina 1908-1948, Teologian pro gradu- tutkielma, Helsingin yliopisto, 1982*
- Laqueur, Walter, Měnicí se tvář antisemitismu: od starověku do dnešních dnů, Lidové Noviny, Praha, 2008*
- Laqueur, Walter, Russia and Germany: A Century of Conflict, Weidelfeld and Nicolson, London, 1965*
- Laqueur, Walter, The Terrible Secret: Suppression of the Truth About Hitler's „Final Solution“, Boston, Little Brown, 1980 Jewry, Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem, 1994*
- Leitzinger, Antero, Lessons from integration of aliens in Finland 1917-1944, Turkish-Jewish Encounters, 2001, p.327-332*
- Lehmus, Tuntematton Mannerheim, Helsinki, Weilin & Göös, 1967*
- Levin, Nora, The Holocaust: Destruction of European Jewry 1933-1945, New York, Schocken Books, 1975*
- Levin, Nora, The Jews in the Soviet Union since 1917: Paradox of Survival, Tauris, New York, 1988*
- Liberles, Adina Weiss, The Jewish community in Finland, Jewish Communities of Scandinavia, 1984, p.135-151*
- Lindstedt, Jukka, Juutalaisten sotavankien luovutukset (Extradition of Jewish Prisoners of War), Historiallinen Aikakauskirja, No. 2, 2004*
- Lundgren, Svante, Judiska nordbor eller nordiska judar?, Nordisk Judaistik 17, 1-2, 1996, p.75-83*
- Lundin, Leonard C., Finland in the Second World War, Bloomington, Indiana University Press, 1957*
- Luntinen, Pertti, The Imperial Russian Army and Navy in Finland 1808-1918, Helsinki 1997*

- Mannerheim, Carl Gustav, Minen, II, Helsinki, H.Schildt, 1952*
- Muir, Simo, Yiddish in Helsinki: Study of a Colonial Yiddish: Dialect and Culture, Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala, 2004*
- Muir, Simo, Yiddish in Helsinki and its Swedish komponent, Nordisk Judaistik 21, 1-2, 2000, p.139-148*
- Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el, Judaismus od A do Z, Sefer, Praha 2004*
- Pentikäinen, Juha, Anttonen, Veikko, The Jews in Finland, Religio-Cultural Minorities – Cultural Minorities in Finland: An Overview Towards Cultural Policy, ed. Juha Pentikäinen, Marja Hiltunen, Helsinki, Ministry of Education, 1995*
- Pietola, Eino, Sotavangit Suomessa 1941-1944 (The POWs in Finland 1941-1944), Gummerus, Jyväskylä, 1987*
- Raivo, Petri J., Oblivion without guilt, the Holocaust and memories of the Second War World in Finland, Gender, Place and Memory, 2003, p.108-125*
- Rautkallio, Hannu, „Cast into the lion's den“, Finnish Jewish soldiers in the Second World War, Journal of Contemporary History 29, 1, 1994, p.53-94*
- Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, United States Holocaust Library, 1998*
- Rautkallio, Hannu, Holokaustilta pelastetut, Helsinki, Werner Söderström Osakeyhtiö, 2004*
- Rautkallio, Hannu, Ne kahdeksan ja Suomen omatunto: Suomesta 1942 luovutetut juutalaispakolaiset, Espoo, Weilin & Göös, 1985*
- Rautkallio, Hannu, Suomen juutulaisten aseveljeys, Helsinki, Tammi, 1989*
- Rigg, Bryan Mark, Hitler's Jewish Soldiers, The Untold Story of Nazi Racial Laws and Men of Jewish Descent in the German Military, Kansas University Press, 2004*
- Roth, Stephen J, The Helsinki „final act“ and Soviet Jewry, Institute of Jewish Affairs in association with the World Jewish Congress, London, 1976*
- Sana, Elina, Luovutetut: Suomen ihmisluovutukset Gestapolle (The Extradited: Finland's Extraditions to the Gestapo), WSOY, Helsinki, 2003*
- Seela, Jacob, Ett arkivfynd och dess bakgrund, Nordisk Judaistik 18, 1-2, 1997, p.107-124*
- Simelius, Satu, How aware was the Finnish press about the persecution of Jews during the years 1938-1942, and what was its approach to the Jewish Question in Finland?, Studying the writings of the newspapers Ajan Suunta, Helsingin Sanomat and Suomen Sosialidemokraatti, Turun Normaalikoulu*
- Smolar, Rony, Setä Stiller Valpon ja Gestapon välissä, Helsinki, Tammi, 2003*
- Steinberg, Jonathan, All or nothing: The Axis and the Holocaust 1941-1943, Routledge, London, New York, 1991*
- Suominen, Elina (Sana, Elina), Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa, Porvoo, Söderström, 1979*

Torvinen, Taimi, *Kadimah: Suomen juutulaisten historia*, Helsinki, Otava, 1989

Torvinen, Taimi, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, Helsinki, Otava, 1984

Tarkka, Jukka, *Neither Stalin nor Hitler*, Helsinki, Otava, 1991

Turtiainen, Jouni, Heinonen, Reijo E., *Ikkuna Juutalaisuuteen: historia, usko, kulttuuri*, Helsinki University Press, Helsinki, 1995

Weinberg, Gerhard L., *A World at Arms: A Global History of World War II*, New York, Cambridge University Press, 1994

Yahil, Leni, *The Rescue of Danish Jewry: Test of a Democracy*, Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1984

Yantovsky, Shimon, *Lager sovetskykh voennoplennykh-evreev v Finlandii (1942-1944)*, sborník vzpomínek a dokumentů, Jerusalem, Machanaim 1995

Yantovsky, Shimon, *To Where We Belong*, (Memoirs), Jerusalem, 2000

Ylikangas, Heikki, *What if We Were to Take the Skeletons out of the Closet?*, lecture presented in Helsinki, October 2004

- **Prameny:**

Renew Persecution of Jews in Finland, *New York Times*, Dec 26, 1908, p.5,1

No Present Relief for Finnish Jews, *Special Correspondence the New York Times*, May 2, 1909, p.C8, 1

Rights of Finnish Jews, *Special Cable to the New York Times*, Jan 11, 1909, p.1,1

Exile for Finnish Jews, *New York Times*, Jul 13, 1918, p.3,1

Proclamation of USA and other allies that the killing of Jews was a crime whose perpetrators „shall not escape retribution“, *New York Times*, Dec 18, 1942

Synagogue Gets Foreign Exhibits, A Torah Hidden From Nazis Among Gifts to Museum, *New York Times*, Aug 31, 1965, p.38,1

Moreh, Shmuel, *A History of Resistance*, *Jerusalem Post*, Dec. 17, 1989, p.05

Kahan, Semi, *Finnish Jewry – On the Periphery*, *Jerusalem Post*, May 22, 1990, p.07

Medovy, George, *Nordic Tracks – through storybook Finland: Endless lakes, endless summer nights & 1,400 hardy Jews*, *Jewish World*, 27th January-2nd February 1995

Lipponen apologises to Jewish community for wartime deportations, *Helsingin Sanomat*, 6.11.2000, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20001106IE4>

Hämäläinen, Unto, More than just eight deportations to Nazi Germany, *Helsingin Sanomat*, 4.11.2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031104IE14>

Jakobson, Max, Wartime refugees made pawns in cruel diplomatic game, *Helsingin Sanomat*, 18.11.2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031118IE7>

Wiesenthal Centre wants more information on Finnish wartime deportations, *Helsingin Sanomat*, 19.11.2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031119IE2>

Governement orders investigation into extradition of POWs to Germany during Continuation War, *Helsingin Sanomat*, 20. 11. 2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031120IE7>

Titova, Irina, Revelations Make Finns Review War Extraditions, *The St.Petersburg Times*, Dec 5, 2003, Issue 925 (93)

Bayel, Rachel, *While Jews Serve in My Army I Will not Allow Their Deportation*, *Jewish Quarterly*, Summer 2006, No. 202

Finns resentful over Swedish author's claims of Nazi sympathies in war, *Helsingin Sanomat*, 4.12.2006, <http://www.hs.fi/english/article/Finns+resentful+over+Swedish+authors+claims+of+Nazi+sympathies+in+war++/1135223440307>

Beizer, Serah, *Finland's Tarnished Holocaust Record*, *Jerusalem Center for Public Affairs*, 1 March 2007, No. 54, www.jcpa.org

- **Internet:**

Adler, Eric, Cemetery Research, <http://www.geocities.com/eladler/helsinki.htm>, <http://www.geocities.com/eladler/turku.htm>

Beizer, Serah, *The Transfer of Soviet-Jewish POW's from Finland to Germany During WWII*, <http://www.shalom-magazine.com/Print.php?id=380302>

Hakala, Terhi, Dan Kantor, *Executive Secretary of the Jewish Community of Helsinki: Religions must be secured equal opportunities*, http://www.mol.fi/mol/en/01_ministry/08_publications/02_monitori/04_monitorimagazine/mon2007_1_5_en.jsp

Hanski, Jari, *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918—1944*, abstract in english <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/yhteivk/hanski/abstract.html>

Harviainen, Tapani, *The Jews of Finland and World War II*, www.finemb.org.il/Historia.htm

Hom, Frank, *Jewry in Finland*, <http://virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=26476>

Kimel, Alexander, *The Heroic Rescuers*, www.kimel.net/rescuers.html

Vuonokari, Tuulikki, *Jews in Finland During the Second World War*, *University of Tampere*, 2003, <http://www.uta.fi/FAST/FIN/HIST/tv-jews.html>, Retrieved 0308-2006

Weingarten, Sherwood L., *Finland: Where Jews Fought on the Side of the Nazis*, http://www.jewishsf.com/content/2-0-/module/displaystory/story_id/20969/edition_id/431/format/html/displaystory.html

Ylikangas, Heikki, *Mitä jos nostaisimme luurangot ulos kaapista?*, *Kipupisteitä suomalaisessa historiankirjoituksessa*, <http://www.helsinki.fi/~hylikang/HYOL.htm>
A little info regarding Jewish POWs in WWII (among them – Finnish Jewish soldiers), <http://www.jafi.org.il/education/jpow.html>

Continuation War, http://en.wikipedia.org/wiki/Continuation_War

Finnish Volunteers in the German Wehrmacht in WWII, Jarto Nieme, Russ Folsom and Jason Pipes, <http://www.feldgrau.com/finland.htm>

Jewish Community in Helsinki (Embassy of Finland – Tel Aviv),
<http://www.finland.org.il/doc/en/finfo/jewish.html>

The Head Heeb World Tour: Northern Europe, Short info Finland,
http://headheeb.blogmosis.com/2003/03/the_head_heeb_world_tour_north.php

Hazamir Choir of Helsinki – Judiska Sangforeningen rf – A history of this Finnish Jewish choir online, <http://www.helsinki.fi/~aschulma/srk/choirhist.htm>

International Research Project on Jewish Soldiers and Prisoners of War during World War II,
<http://www.jewishagency.org/JewishAgency/English/Jewish+Education/Compelling+Content/Eye+on+Israel/Current+Issues/Jewish+Soldiers+and+Prisoners+of+War+during+World+War+II.htm>
Jewish Encyclopedia - Finland, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=147&letter=F>

Finland (laws) - Herman Rosenthal, J.G. Lipman, www.jewishencyclopedia.com/view-friendly.jsp?artid=147&letter=F

International Jewish Cemetery Project, www.jewishgen.org/cemetery/w-europe/finland.html

Jewish Cultural Heritage Sites in Finland, <http://www.jewish-heritage-europe.org/country/finland/finland.htm>

The Virtual Jewish History Tour – Finland,
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/vjw/Finland.html>

The Jewish Community of Helsinki, Finland, <http://www.jchelsinki.fi/>

A Short History of Finnish Jewry, www.jchelsinki.fi/history.htm

Helsinki Jewish Community Organizations, <http://www.jchelsinki.fi/orgs.htm>
World Report – Friday May 28, 1999 – Finnish Jews upset over commemoration,
http://www.jewishsf.com/content/2-0-/module/displaystory/story_id/11323/edition_id/217/format/html/displaystory.html

Finnish Jewish Recipes (and some History) – Jewish Woman Magazine,
<http://www.jwmag.org/articles/12Fall04/p01.asp>

Freilach Mit Kneidlach, a Finnish-Jewish Klezmer ensemble,
<http://koti.welho.com/bhirscho/kleze.htm> , <http://www.avoimetovet.fi/klezmer/english/freilach.html>

Helsinki University Library, <http://www.lib.helsinki.fi/english/services/collections/hebraicaeng.htm>

Chabad Lubavitch of Finland, www.lubavitch.fi

Research on prisoner-of-war deaths and people handed over in Finland 1939-55,
<http://www.narc.fi/Arkistolaitos/luovutukset/english.htm>

Jews and the North, <http://notendur.centrum.is/~snorriqb/jews2.htm>

The depressing gauntlet of the Finnish Jews, <http://www.palestinegd.fi/hs56.htm>

Finnish Jewish (Ashkenazi) Recipes, <http://www.recipezaar.com/r/245/124>

Finland – Jewish and Muslim Communities, <http://reference.allrefer.com/country-guide-study/finland/finland54.html>

Sam Vanni, a well-known Finnish-Jewish artist,
<http://www.taidemuseo.hel.fi/english/veisto/veistossivu.html?id=193&sortby=statue>

Finnish/Jewish poet and mystic Ulf Karmi,
http://www.umu.se/histstud/personal/fruitman_stephen2.html

Jewish POWs in Finland during Winter War and Continuation War,
http://www.veteraaniperinto.fi/suomi/t_pankki/ryhmat/sotavangit.htm

WJC – Manifestations of Antisemitism in th EU 2002-2003 – Part on Finland,
<http://www.worldjewishcongress.org/anti-semitism/reports/AS-Country-FI.pdf>

World Jewish Congress – Finland – History and Demography,
<http://www.worldjewishcongress.org/communities/world/weurope/finland.cfm>

Finland, www.yadvashem.org

Finland – Holocaust – Short Info, www.yadvashem.org/finland

RÉSUMÉ

Před 2. světovou válkou antisemitismus ve Finsku téměř neexistoval a finská vláda zavrhl kooperaci s Německem, protože odmítala nacistický protižidovský program. Když Finsko odmítlo i spolupráci se Sovětským svazem na konci roku 1939, sovětské jednotky napadly Finsko. Finští Židé, stejně jako ostatní finští občané, narukovali do boje proti Sovětům, 15 z nich bylo zabito a mnoho dalších zraněno. Poté, co Finsko vzdorovalo několik měsíců, bylo v březnu 1940 obklíčeno sovětskými jednotkami a donuceno vzdát se části svého území Sovětům.

V roce 1941 přišly do Finska německé jednotky, Finsko jako válčící spojenec Německa zaútočilo na Sovětský svaz, aby získalo zpět půdu, kterou ztratilo se Sověty v Zimní válce. Během Pokračovací války sloužilo ve finské armádě okolo 300 Židů (finských občanů a uprchlíků z jiných zemích). Německé úřady žádaly finskou vládu o vydání finské židovské komunity, ale Finové odmítli. Finský předseda vlády Johann Wilhelm Rangell byl v roce 1942 dotazován šéfem SS Heinrichem Himmlerem na „židovskou otázku“ ve Finsku, Rangell však nekompromisně konstatoval, že ve Finsku žádná židovská otázka neexistuje, že v zemi žije 2000 vážených židovských občanů, kteří bojovali ve finské armádě stejně jako každý jiný, a tím uzavřel téma diskuse. Němci v této záležitosti již na Finsko netlačili, protože se obávali o ztrátu finské spolupráce proti Sovětům.

Přesto však na konci téhož roku šéf Gestapa Heinrich Müller probíral téma deportace židovských uprchlíků z Finska do Německa se šéfem finské státní policie (Valpo) Arnem Anthonim při jeho návštěvě v Berlíně. Nakonec bylo osm židovských uprchlíků deportováno do Tallinu a pouze jeden z nich přežil válku. Mnoho úředníků a politiků deportaci odsoudilo a případ byl diskutován i v tisku. Výsledkem bylo, že finská vláda odmítla vydat jakékoliv další Židy Němcům.

Kromě tohoto jednoho případu a finských Židů, kteří zemřeli na bitevním poli, Židé ve Finsku, místní a uprchlíci, přežili 2. světovou válku ve Finsku téměř nepoškozeni. Je však nutné nezapomenout, že finští úředníci nesou částečnou odpovědnost za smrt dalších Židů. Během Zimní a Pokračovací války Finové předávali Němcům také sovětské válečné zajatce v rámci programu výměny zajatců bez ohledu na neblahé důsledky pro zajatce. Mezi předanými zajatci bylo okolo 70ti Židů, kteří zemřeli v německém zajetí.

V zimě roku 1944-1945 Finové začali bojovat proti Němcům. Úspěšně vyhnali německé jednotky ze severního Finska a odrazili německou ofenzívu při boji o strategický ostrov Suursaari ve Finském zálivu.

6. listopadu 2000 se předseda vlády Paavo Lipponen jménem vlády a finského obyvatelstva omluvil židovské komunitě za vydání 8 židovských uprchlíků. V listopadu 2003 Centrum Simona Wiesenthala, mezinárodní židovská organizace za lidská práva, požádalo Finsko o záznamy o předávání židovských válečných zajatců Německu. Finská vláda určila profesora Heikki Ylikangase, aby vyšetřil všechna vydávání zajatců během války.

SUMMARY

Before and during World War II there was almost no Anti-Semitism in Finland, and in fact, the Finnish government refused to condone the Nazis' anti-Jewish platform. When Finland also refused to cooperate with the Soviet Union in late 1939, Soviet troops attacked Finland. As equal Finnish citizens, the country's Jews joined the army to fight the Soviets; some 15 were killed and many others were wounded. After holding out for several months, Finland surrendered to the Soviet Union in March 1940 and was forced to hand over some of its territory to the Soviets.

In 1941 German troops came to Finland; Finland then joined Germany as its ally in the attack on the Soviet Union in order to recapture the land it had lost to the Soviets in the Winter war. Some 300 Jews (Finnish citizens and refugees from other countries) served in the Finnish army during the Continuous war. The German authorities requested that the Finnish government hand over its Jewish community, but the Finns refused. Reportedly, when SS chief Heinrich Himmler brought up the "Jewish question" with Prime Minister Johann Wilhelm Rangell in mid-1942, Rangell replied that there was no Jewish question in Finland; he firmly stated that the country had but 2,000 respected Jewish citizens who fought in the army just like everyone else, and thus closed the issue to discussion. The Germans did not press the issue, as they were afraid to lose Finnish cooperation against the Soviets.

However, later that year, Gestapo chief Heinrich Müller discussed the deportation of Jewish refugees in Finland to Germany with the head of the Finnish State Police (Valpo), Arno Anthoni, during his visit in Berlin. Finally eight Jewish refugees were deported to Tallin and only one of the eight Jews survived. Many clergymen and politicians condemned the deportation, the case was also discussed in the press and as a result the Finnish government refused to surrender any more Jews to the Germans.

Apart from that one incident and those Finnish Jews who died on the battlefield, the Jews of Finland, both local Jews and refugees, went through the war almost unharmed. It should be noted, however, that Finnish authorities apparently have some responsibility in the death of other Jews. The Finns handed over to the Germans Soviet prisoners of war during the Winter war and the Continuous war as part of a scheme to exchange prisoners with no regard to their fatal consequences. Among them were about 70 Jews who perished in German captivity.

In the winter of 1944-1945, the Finns began fighting against the Germans. The Finns successfully expelled German forces from northern Finland and repulsed a German offensive to occupy a strategic island in the Gulf of Finland.

On November 6, 2000, Prime Minister Paavo Lipponen apologized to the Jewish community on behalf of the Government and the Finnish people for the extradition of the eight Jewish refugees. In November 2003, the Simon Wiesenthal Centre, an international Jewish human rights organization, requested an account of the handing over of Jewish prisoners of war to Germany. The Finnish Government assigned Professor Heikki Ylikangas to investigate all extraditions of prisoners during the war.

PŘÍLOHY

Příloha č.1: Počty zavražděných Židů během Holocaustu v jednotlivých zemích

(Zdroj: *Encyclopedia of the Holocaust*, založena na základě výzkumu Yad Vashemu, www.yadvashem.org.)

Země	Předválečná židovská populace	Minimální ztráty	Maximální ztráty
Belgie	65 700	28 900	28 900
Bulharsko	50 000	0	0
Čechy a Morava	118 310	78 150	78 150
Dánsko	7 800	60	60
Estonsko	4 500	1 500	2 000
Finsko	2 700	7	7
Francie	350 000	77 320	77 320
Itálie	44 500	7 680	7 680
Jugoslávie	78 000	56 200	66 300
Litva	168 000	140 000	143 000
Lotyšsko	91 500	70 000	71 500
Lucembursko	3 500	1 950	1 950
Maďarsko	825 000	550 000	569 000
Německo	566 000	134 500	141 500
Nizozemí	140 000	100 000	100 000
Norsko	1 700	762	762
Polsko	3 300 000	2 900 000	3 000 000
Rakousko	185 000	50 000	50 000
Rumunsko	609 000	271 000	287 000
Řecko	77 380	60 000	67 000
Slovensko	88 950	68 000	71 000
Sovětský Svaz	3 020 000	1 000 000	1 100 000
Celkem	9 796 840	5 596 029	5 860 129

Příloha č.2: Židé ze střední Evropy pobývající ve Finsku k 3.12.1941

(Zdroj: Valpo. XII.J.5. Valpo v Rautkallio, Hannu, Finland and the Holocaust, The Rescue of Finland's Jews, United States Holocaust Library, 1998, str. 108.)

Židé ze střední Evropy pobývající ve Finsku					
Lokalita	Muži	Ženy	Starší	Děti	Celkem
<i>Hauho</i>	18	13		3	34
<i>Lammi</i>	14	14	5	3	36
<i>Helsinki</i>	15	8	5	1	29
<i>Luopioinen</i>		4			4
<i>Parkano</i>	2	2			4
<i>Turku</i>	1	1		1	3
<i>Tampere</i>	1	1			2
<i>Aulanko</i>	1		1		2
<i>Haljala</i>	1	1			2
<i>Oulunkylä</i>	1	1			2
<i>Forssa</i>		1			1
<i>Ochranná vazba</i>	1				1
Celkem	55	46	11	8	120

Helsinky 3.12. 1941

Příloha č.3: Jména deportovaných Židů z Finska

(Zdroj: statistika Muzea Holocaustu v Jeruzalémě, Yad Vashem, vypracováno ze stran svědeckých výpovědí zaslaných Muzeu, www.yadvashem.com.)

Jméno	Příjmení	Místo narození	Datum narození	Věk	Místo smrti	Datum smrti
Aliash	Kuplowski	Lotyšsko		60	Německo	
Feofaniya	Mering	Rusko	1936	6	Leningrad, Rusko	1942
Franc	Kolman	Rakousko		1	Německo	
Georg	Kollmann					
Heinrich	Huppert					
Janka	Kollmann					
Kurt	Huppert					
Sara	Pasman	Rusko		35	Leningrad, Rusko	27/02/1942
Yefim	Mering	Bělorusko			Leningrad, Rusko	1942
Zalman	Pasman	Rusko		40	Leningrad, Rusko	

Příloha č.4: Seznam osob, které Valpo navrhlo k deportaci na podzim 1942

(Zdroj: Cohen, William B., Svensson, Jürgen, Finland, In Walter Laqueur, ed., *The Holocaust Encyclopedia*, New Haven, Yale University Press, 2001, str. 84-85.)

Seznam osob, které Valpo navrhlo k deportaci na podzim 1942. Čísla u jednotlivých jmen odkazují na následující klíč.

3, 5, 6, 7 – Jona Adler
4 – Helene Adler
4 – Stefan Adler
7 – Josef Bick
4 – Elisabeth Bick
5, 7 – Leopold Bruckmann
2, 3, 5, 6, 7 – Walter Cohen
2, 4, 5, 6 – Rosi Cohen
2, 4, 5 – William Cohen
7 – Simon Grünzweig
1, 5, 6, 8 – Heinrich Huppert
4, 8 – Mendel Kamill
7 – Erich Katz
1, 2, 3, 5, 6, 8 – Georg Kollmann
4, 6, 8 – Janka Kollmann
4, 8 – Frans Kollmann
3, 5, 6, 7 – Stefan Kollmann
1, 6, 8 – Elias Kopelevsky
1, 2, 8 – Hans Korn
4, 6 – Sofie Langer
4, 6 – Otto Langer
4, 6 – Hertta Langer
3, 5, 6 – Rudolf Langer
2, 3, 5, 6 – Ludwig Levi
5, 6, 7 – Kurt-Paul Lippert
2, 3, 5, 6 – Herbert Löwy
6 – Israel Mittelman (zapsán jako sovětský občan)
7 – Josef Riegler
1, 2, 3, 5, 6, 8 – Hans Szybilski
7 – Wilhelm Werber
4 – Anna Werber
4 – Elisabeth Werber
4 – Rudolf Werber
3, 5, 7 – Elija Zilbergas

Klíč:

1. Na seznamu k deportaci z 27. srpna 1942, viz Rautkallio, Finland and the Holocaust, str. 194-195.
2. Na seznamu k deportaci z 13. září 1942, viz tamtéž, str. 196-198.
3. 9 osob převezených ze Suursaari do Helsinek.
4. Rodinní příslušníci, na seznamu v Rautkalliovi nebo na základě Suominen, Kuoleman, str. 195-199. Předpokládáme, že všichni rodinní příslušníci měli být deportováni společně s hlavou rodiny, jak se předtím stalo v případě deportovaných na lodi *SS Hohenhörn*. Seznam rodinných příslušníků u Suominen může být neúplný, protože u některých se předpokládalo, že odešli do Švédska.
5. Na seznamu k deportaci dle dopisu Anthoniho z konce října 1942, viz Finland and the Holocaust, str. 204-205.
6. Na seznamu k deportaci dle dopisu Anthoniho z 3. listopadu 1942, viz tamtéž, str. 206.
7. Na seznamu v nedatovaném protokolu, ale pro vnitřní evidence napsáno v říjnu 1942 nebo později, identifikováno Valpem v roce 1946 jako "Židovští uprchlíci ze střední Evropy deportovaní 6-XI-1942." Viz, tamtéž, str. 201-203. Tón dokumentu napovídá, že je to kopie původního protokolu z konce října nebo ze začátku listopadu 1942. Záznam se zdá být chybný – uvedené osoby nebyly ve skutečnosti deportovány, ale původní dokument nasvědčoval tomu, že osoby byly určeny k vydání. Rautkallio nabízí pouze výňatek z tohoto dokumentu.
8. Poslání na lodi *SS Hohenhörn*. Při srovnání těchto osob určených k deportaci (a jejich rodinných příslušníků) s korespondencí ze září, října a listopadu 1942, nám vyjde konečné číslo 25 Židů. Pokud přidáme i ty, co byli na seznamu nedatovaného protokolu, a jejich rodinné příslušníky, vyjde nám celkový počet 35 osob určených původně k deportaci.

Příloha č.5: Herzl Yankl Tsam, jediný židovský důstojník v 19. století. Byl odveden k armádě v 17ti letech jako kantonista, povýšení na kapitána se mu dostalo až po 41 letech služby. Navzdory velkému tlaku nikdy nekonvertoval ke křesťanství.

(Zdroj: www.wikipedia.org/wiki/Image:Herzl_Yankl_Tsam.)

Příloha č.6: Židovští kantonisté – židovské děti, které si musely vybrat mezi košer a mučením.

(Zdroj: http://www.milechai.com/jewishbooks/cantonist_review.html.)

Příloha č.7: Židovské a ruské trhy v Helsinkách, tzv. narinkka.

(Zdroj: www.heijastus.com/sivut/syyskesa_2007.html.)

Příloha č.8: Carl Mannerheim, Adolf Hitler a Risto Ryti 6. června 1942.

(Zdroj: <http://isurvived.org/TOC-I.html>.)

Příloha č.9: *Finští židovští vojáci před polní synagogou, která byla používána za Pokračovací války v letech 1942-1944*

(Zdroj: www.holocaustinfo.org/faq/suomessa/)

Příloha č.10: *Finští židovští vojáci před synagogou v Turku v období Pokračovací války.*

(Zdroj: www.utu.fi/tiedostot/aurora/pdf/5-2000/26.html.)

Příloha č.11: *Návštěva maršála Mannerheima v synagoze v Helsinkách na finský Den nezávislosti, 6.prosince roku 1944.*

(Zdroj: www.holocaustinfo.org/faq/suomessa/)

Příloha č.12: *Ruští váleční zajatci – 1941.*

(Zdroj: www.commons.wikimedia.org.)

Příloha č.13: *Ruští zajatci ve Finsku – asi leden 1940*

(Zdroj: Central Press/Getty Images,

<http://www.viewimages.com/Search.aspx?mid=3313173&epmid=1&partner=Google.>)

Příloha č.14: *Sovětskí zajatci v Utti, léto 1941.*

(Zdroj: www.grafixnpix.com/wwii/faf1.htm.)

Příloha č.15: *Ruští váleční zajatci brousící nářadí v zajateckém táboře ve Finsku*

(Zdroj: uralica.com/rus.htm.)

